

STUDYA NAD HISTORIĄ PRAWA POLSKIEGO

wydawane pod redakcją

Oswalda Balzera

Tom V. — Zeszyt 1.

Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego

z r. 1604

wydał i wstępem opatrzył

Oswald Balzer.

WE LWOWIE

NAKŁADEM TOWARZYSTWA DLA POPIERANIA NAUKI POLSKIEJ.
DRUKARNIA UNIwersYTETU JAGIELL. POD ZARZĄDEM J. FILIPOWSKIEGO
1912.

Титульная страница Издания Освальда Бальцера.

Польская версия Львовского Армяно-кыпчакского Процессуального кодекса — "Порядка судов и дел Армянского права" в редакции 1604 г.

Опубликована Освальдом Бальцером на основе самой ранней и наиболее полной рукописи начала XVI века с учетом еще девяти списков XVI — первой половины XIX века, хранящихся в Польше и в Украине.

Польский текст, по сообщению самого источника (см. преамбулу), "был правдиво переведен непосредственно с армянского оригинала на польский язык и затем переписан по порядку старанием львовских армянских панов старейшин, бывших в 1604 году". Выражение "армянский оригинал" следует понимать сугубо в графическом смысле: в действительности оригинал был написан армянским письмом, но не на армянском языке, а на кыпчакском.

В основу Львовского Армяно-кыпчакского Процессуального кодекса, как оказалось, были положены дополнительные кыпчакские статьи процессуального содержания, включенные в публикуемую здесь кыпчакскую версию Армянского Судебника. Перевод кыпчакского текста был основательно переработан в соответствии с потребностями времени и значительно расширен. Существенным образом изменена и первоначальная композиция.

Польский "Порядок судов и дел Армянского права" разбит составителями на 10 разделов.

Разбивка текста на 132 статьи выполнена Освальдом Бальцером.

Ссылки на кыпчакские статьи (<) даются в квадратных скобках вслед за номером О.Бальцера.

Памятник приводится по указанному ниже источнику с сохранением орфографии издателя:

Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604 / Wydał i wstępem opatrzył Oswald Balzer // Studya nad historją prawa polskiego, wydawane pod redakcyą Oswalda Balzera.— Tom V, zeszyt 1.— Lwow, 1912.

Подготовил к печати и перевел на русский язык А.Н.Гаркавец.

ТАБЛИЦА
соответствия процессуальных статей кыпчакской версии
Армянского Судебника 1523-1594 гг.
(Львовского Армяно-кыпчакского Процессуального кодекса)
статьям Польской версии (1604 г.) Армяно-кыпчакского
Процессуального кодекса по изданию Освальда Бальцера

Осн. статьи	22	34	48	107	74	100
116 96, 101	23	34	49	77	75	101
120 7	24		50	20	76	83, 91, 92
121 33	25	87	51	78	77	84
122 2, 3	26	88	52	21	78	85
124 74-85	27	89	53	6, 48	79	43
Доп. статьи	28	90	54	27	80	38, 42
3 96-101	29	11, 35	55	28	81	108
4	30	76	56	119	82	129
5	31	102	57	120	83	123
6 7	32	76	58	131	84	17
7 13,16,62,64	33	33	59	10	85	18
8 74	34		60	120	86	19
9 23	35	4	61	123	87	127
10 24, 93	36	5	62	124	88	109
11 105	37	22, 63, 73	63	125	89	110
12 103	38	25	64	128	90	111
13 39	39	12	65	29, 86	91	69
14 104	40	112	66	30	92	70
15 2	41	113	67		93	71
16	42	114	68	82	94	72
17 14-17	43	115	69	66	95	
18 95	44	116	70	80	96	
19 93	45	26	71	81	97	31
20 44, 66	46	121	72	98	98	20
21	47	65	73	99	99	32

Примечания: Полужирным шрифтом выделены ссылки на статьи основного текста Армянского Судебника. Отсутствие параллельной статьи в польской версии следует понимать в том смысле, что чаще всего между текстами нет прямого текстуального совпадения. В плане же рассматриваемых коллизий параллелизм более полный. Отсутствие прямых параллелей указывает скорее на то, что в польской версии определенные вопросы обсуждаются глубже и подробнее. А это связано с прогрессом юриспруденции и влиянием польской юридической литературы второй половины 16-го века.

ТАБЛИЦА
соответствия статей Польской версии (1604 г.) Армяно-
кыпчакского Процессуального кодекса по изданию Освальда
Бальцера процессуальным статьям кыпчакской версии
Армянского Судебника 1523-1594 гг.
(Львовскому Армяно-кыпчакскому Процессуальному кодексу)

1		34	21-23	67		100	3, 74
2	122; 15	35	29	68		101	116; 3, 75
3	122	36		69	91	102	31
4	35	37		70	92	103	12
5	36	38	80	71	93	104	14
6	53	39	13	72	94	105	11
7	6	40		73	37	106	
8		41		74	124; 8	107	48
9		42	80	75	124	108	81
10	59	43	79	76	124; 30, 32	109	88
11	29	44	20	77	124; 49	110	89
12	39	45		78	124; 51	111	90
13	7	46		79	124	112	40
14		47		80	124; 70	113	41
15		48	53	81	124; 71	114	42
16	7	49		82	124; 68	115	43
17	14-17, 84	50		83	124; 76	116	44
18	85	51		84	124; 77	117	
19	86	52		85	124; 78	118	
20	50, 98	53		86	65	119	56
21	52	54		87	25	120	57
22	37	55		88	26	121	46
23	9	56		89	27	122	60
24	10	57		90	28	123	61, 83
25	38	58		91	76	124	62
26	45	59		92	76	125	63
27	54	60		93	10, 19	126	
28	55	61		94		127	87
29	65	62	7	95	18	128	64
30	66	63	37	96	116; 3, 31	129	82
31	97	64	7	97	3	130	
32	99	65	47	98	3, 72	131	58
33	121; 33	66	20, 69	99	3, 73	132	

W imie Pańskie. Amen.

Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego panów Ormian lwowskich z ormiańskiego samego oryginału prawdziwie na polski język przetłomaczony i potym za staraniem panów starszych ormieńskich lwowskich na ten czas roku Pańskiego 1604 będących porządnie spisany, przy którym niektóre potrzebne rzeczy i sprawy, dekreta in simili podług osądzenia ich, także niektóre przestrogi są oznaczone dla łatwiejszego postępku i porządku w odprawowaniu spraw wszelakich przed sądy tak wyłożonemi jako i potrzebnemi ormieńskimi w mieście Lwowie etc. etc.

***Do czytelnika przemowa od panów starszych**

Łaskawy czytelniku, którykolwiek ten Porządek czytać będziesz, dobrą intencją naszą i dobrym sercem dla zachowania w całości praw, przywilejów i dekretów świętej pamięci krolów polskich i starodawnych zwyczajów, ludzom nacyej ormieńskiej tu we Lwowie mieście przedtym i teraz mieszkającym i którzy potym mieszkać pod prawy temi i pod prawem powszechnym fundacyej, zarówno ze wszelkiemi mieszczany, tak katoliki jako i Rusią, w tym mieście podług dekretu świętej pamięci króla Stefana pierwszego, nam szczęśliwie na on czas (którego duszy niech Pan Bóg Wszechmogący będzie miłościw) będą, aby ich potomkowie nasi strzegli jako oka w głowie, i żadnemu adwersarzowi ich aby się nie dali przewycięzać do ostatniego zdrowia i ubóstwa swego, tudzież powtóre dla snadniejszego pojęcia i zrozumienia takowego postępku w prawie ormieńskim dla nas na ten czas będących, i którzy potym po nas będą, na ostatek dla łączniejszego pojęcia postępku tego prawa od tych, klórzy do prawa z prawami swymi w klórymkolwiek sądzie w prawie przychodzić, i dla młodych ludzi dla ćwiczenia się w takich postępkach, że są, za staraniem i pilnością naszą spisany, bądź łaskaw i bądź zdrów.

I. Naprzód o postępku pierwszym przed panem wójtem i przed dwiema panami starszemi ormieńskimi

1. Gdy Ormianin Ormianina, sąsiad sąsiada, albo i obywatel miasta Lwowa, albo też na koniec skądkolwiek człowiek przychodzić chciałby wedle prawa ormieńskiego którego Ormienina lwowskiego o jaki dług, albo o jaką krzywdę oprócz czterech artykułów (o których

Niewątpliwe lub przypuszczalne wstawki redakcyi z r. 1604 opatrzone zostały gwiazdkami ().

Во имя Бога. Аминь.

Порядок судов и дел Армянского права панов армян львовских, правдиво переведенный непосредственно с армянского оригинала на польский язык и затем переписан по порядку старанием львовских армянских панов старших, бывших в 1604 году, при этом изложены некоторые необходимые вещи и дела, декреты в соответствии с судебными решениями по ним, а также некоторые предписания для облегчения процесса и порядка в отправлении различных дел как в выложенных**, так и в потребных*** судах армянских в городе Львове и т. д. и т. п.

***К читателю предисловие от панов старших**

Милостивый читатель, который будешь читать этот Порядок, будь милостив [принять] с добрым сердцем наше доброе стремление к сохранению в целостности прав, привилегий и декретов святой памяти королей польских и древних обычаев ради людей армянской нации, живших прежде, и живущих теперь, и которые впредь жить будут здесь, в городе Львове, по этим законам и по учрежденным всеобщим законам, наравне со всеми горожанами, как католиками, так и русинами (украинцами), в этом городе, согласно декрету святой памяти короля Стефана Первого, для нас счастливо в это время [правящего] (к душе которого да будет милосерден всемогущий Господь Бог), дабы наши потомки берегли их, как зеницу ока, и никому из ответчиков до последней капли здоровья и до последней крупички благосостояния не позволяли их попортить, а также, во-вторых, для лучшего представления и понимания процедуры производства в армянском суде нами, в это время сущими, и придущими после нас, и наконец, для более легкого представления судопроизводства этой юрисдикции теми, кто будет обращаться в этот суд со своими судебными делами в каком-либо суде, и для молодых людей ради их просвещения в таких процессах, которые нашим старанием и нашим тщанием написаны, будь милостив и будь здоров.

I. Прежде всего о первых действиях перед паном войтом и перед двумя панами старшими армянскими

1. Если армянин армянина, сосед соседа, или житель города Львова, или также, наконец, приехавший откуда-либо человек хотел бы согласно армянским законам призвать к суду какого-нибудь львовского ар-

Несомненные либо гипотетические вставки редакции 1604 г. обозначены звездочкой (). – Прим. О. Бальцера.

**Суд, проводимый для местных граждан каждую третью неделю строго по расписанию.

***Закупной, изначально гостевой суд по требованию заявителя.

nizej), pozwać, tedy tak ma sobie postąpić. Naprzód wzięwszy od pana wójta samego sługę przysięgłego, ma tego Ormienina pozwać wprzód do pana wójta i do dwu panów starszych; a tam gdy stanie, a pójdzie sprawa więcej niżli o dziesięć grzywien, tedy ten pozwany ma się ekscypować do prawa swego własnego: to jest, jeśli są domowi obywatele jednego miasta, tedy do sądu wyłożonego, a jeśli gość Ormienina lwowskiego pozwie, tedy do prawa potrzebnego. A gdy pójdzie o rzecz mała do dziesięci grzywien, tedy pan wójt i panowie starsi w domu, bez odsyłania do prawa, mają tę sprawę osądzić *de plano*, zarazem bez wszelakiej apelacyej do prawa ormieńskiego do więcej panów starszych.

2 [<122; 15]. A gdy kto będąc z Ormian tutecznych pozwany do urzędu pana wójta i przed dwa pany starsze, na pewny czas pozwany nie stanie, za pierwszym pozvem przepada winy groszy 3; a gdyby za drugim pozvem nie stał, także przepada winy groszy 6; a jeśliby za trzecim pozvem nie stanął, tedy także przepada winy groszy 6 i przytym więzienie.

3 [<122]. A takowy koždy z Ormian ma być po trzykroć oblicznie w domu jego mieszkania porządnie pozwany. A jeśliby się umyślnie od domu krył, tedy go sługa, za kilka razów chodząc w dom do niego, nie mógł zastać, tedy ma być ten, któryby się pozwu chronieł, od panów starszych *privatim* wprzód upomniony, aby się słudze pana wójtowemu w domu dał z pozvem zastać; a gdzie potym na takie upomnienie nic nie dbał, tedy wolno będzie takiego, choć i osiadłego, pozwać, gdziekolwiek zostanie, oprócz kościoła, i gdy tak będąc pozwany, nie stawałby po trzykroć, tedy władzą urzędową ma być przez sługi do urzędu przyzwany, i tam za takie nieposłuszeństwo wprzód urzędowi winę odłożyć, więzienie podjąć i nakłady stronie wrócić, a potym się poręczyć jako dostać (dostoć) prawa, o co mu aktor daje winę, powinien będzie.

4 [<35]. Jeśliby mieszczanin mieszczanina dał przypozwać do pana wójta i przed dwu starszych, i ten pozwany nie chciałby czekać do wyłożonego prawa, i chciałby się wkupić do prawa potrzebnego, tedy takowa rzecz nie ma być dozwolona, chybaby kredytor ten, który pozwa, był upadły, abo też, gdyby się sam dłużnik brał się do prędszej zapłaty i nie chciałby czekać wyłożonego sądu, mówiąc, żem gotów zapłacić, kupię sobie potrzebne prawo, może takowy otrzymać takową rzecz.

5 [<36]. Jeśliby komu potrzeba beło obwieścić pana wójta ze dwiema przysięgłymi starszymi, powinien dać słudze grosz 1, wójtowi grosz 1, a przysięgłym groszy 2; i to jest powinność od takowych spraw albo postępków, a to od koždy persony, ile ich będzie należało.

6 [<53]. Jeśliby się przydało, żeby kto kogo do sprawy do wójta zapozwał, i powodna strona, nie ufając stronie pozwanej, potrzebowałyby od niego poręki, tedy powinien takowy dać po sobie porękę o tak wielką sumę, o jakąby mu powodowa strona winę dała (dało), gdyby żadnej posiadłości nie miał; a jeśliby miał co osiadłości, aleby

мянина из-за какого-либо долга или из-за какой-либо обиды, кроме четырех статей (о которых ниже), тогда он должен поступить так. Сначала, взяв от пана войта только присяжного слугу [судебного пристава], он должен прежде вызвать того армянина к пану войту и панам старшим; и там, когда тот явится, если дело будет идти более чем о десяти гривнах, тот ответчик должен будет обращаться с возражением к своему собственному суду: то есть, если они оседлые жители одного города, то к суду выложенному, а если на львовского армянина заявил гость, то к суду потребному. А если речь идет о небольшом деле, менее десяти гривен, тогда пан войт и паны старшие в доме (ратуше), без передачи в суд, должны рассудить это дело *de plano* (прямо), безо всяких апелляций к армянскому суду, к большему составу армянских старших.

2 [**<122**; 15]. А если какой ответчик из местных армян, будучи вызван в правление пана войта и к двум панам старшим, не явится в назначенное время по первому вызову, то должен уплатить 3 гроша штрафа; а если не явится по второму вызову, то тоже подлежит штрафу в 6 грошей; а если не явится на третий вызов, то также подлежит штрафу в 6 грошей и притом – тюремному заключению.

3 [**<122**]. Каждый такой армянин должен быть вызван лично в доме, где живет, три раза подряд. А если бы он намеренно скрывался вне дома и слуга несколько раз ходил к нему домой и не мог застать, тогда тот, кто скрывается от вызова, должен быть *privatim* (в частном порядке) предуведомлен панами старшими, чтобы дал слуге пана войта застать себя дома с вызовом; а если потом проигнорирует такое уведомление, то его, хотя бы и местного, можно будет вызвать где угодно, кроме церкви, и если, будучи вызван таким образом, не явится трижды, тогда властью правления через слуг он должен быть вызван в суд и там за такое неподчинение прежде уплатить правлению штраф, подвергнуться тюремному заключению и возместить стороне издержки, а затем поручиться, что обязательно ответит по суду на обвинение заявителя.

4 [**<35**]. Если бы мещанин мещанина дал вызвать к пану войту и двум старшим, и этот ответчик не хотел бы ждать до выложенного суда, и хотел бы закупить потребный суд, то подобное нельзя позволить, разве что тот кредитор, который подал заявление, несостоятелен или же сам должник взялся расплатиться раньше и не хочет ждать выложенного суда, говоря, что готов заплатить, мол, закуплю себе потребный суд, – такой подобное получить может.

5 [**36**]. Если бы кому понадобилось оповестить войта с двумя присяжными старшими, он должен дать слуге 1 грош, войту 1 грош, а присяжным 2 гроша; и это повинность от таких дел или процедур; и так от каждой персоны, сколько бы их ни было.

6 [**<53**]. Если бы случилось, чтобы кто кого призвал к войту по делу и сторона заявителя, не доверяя стороне ответчика, потребовала бы от нее поручительство, то такой ответчик обязан дать за себя ручательство в размере той суммы, в отношении которой сторона заявителя его обвиняет, если он не имеет никакой оседлости; а если бы у него была какая-нибудь оседлость, но ее было бы недостаточно для суммы, о кото-

nie stała za tę sumę, o jakąby skarżono, tedy za ostatek powinien dać porękę. *Jest na to świeży dekret Jego Królewskiej Mości między Jegością panem panem Markiem Sobieskim wojewodą lubelskim, albo Jegomości plenipotentem, jako aktorem, a panem Gabryelem i Yanem Bernatowicy jako pozwany (pозwanym), w księgach prawa ormieńskiego w roku 1604 *vide*.

II. O sądach wyłożonych

7 [<6]. Naprzód ma wiedzieć każdy sędzia, że sąd wyłożony ormieński prawa przypada każdy trzeci niedzieli, a zwykły się zawsze odprawować w dzień wtorkowy, a to wedle opisanego prawa. Jednakże to potrzeba wiedzieć, że takowe sądy wyłożone nie ustawicznie przez cały rok zwykły być odprawowane, tylko pewnych czasów, jako się niżej opisze. Do tego sądu wyłożonego należą pan wójt przysięgły miasta Lwowa i panowie starszy ormieńscy, których do takowego sądu zasiadać mają przy panie wójcie sześć, a przynamni cztery, a w mniejszy liczbie nie może być odprawowany.

8. Takowy sąd wyłożony ma być przez pana wójta miesckiego albo jego namieśnika z pany starszymi ormiańskimi głośno polskim językiem gajony, a to wedle zwyczajnego sposobu na to mianego. Po zagażeniu takowego sądu sługa przysięgły prawa, nazwany podwojski, glosem ma opowiedzieć ludziom, że sąd wyłożony ormiański jest zagażony, i jeśli kto ma przed tym sądem co sprawować, aby się odprawował.

9. W tym (O tym) sądzie gajnym wyłożonym sprawy zwykły się odprawować telko między samemi obywatelmi Ormiany, mieszczany lwowskimi, o długi i insze wszelakie krzywdy, i od kogokolwiek z mieszczan lwowskich na się skarżące, oprócz czterech artykułów, wyjętych od sądu ormiańskiego, a podanych radzie miasta Lwowa i panowi wójtowi i panom przysięgłym prawa majdeburskiego, a to wedle osobnego na to mianego prawa i dekretów świętej pamięci królów polskich.

10 [<59]. Przed tym sądem wyłożonym zwykły się odprawować i czynić aresty albo sperunki na dobra pozostałe bądź zmarłych dłużników, bądź żywych, od którego arestu dawać winien ten, który arest czyni, groszy pięć. Po uczynieniu takowego arestu powinien ten uczynić ustanie pierwszego arestu, potym zaś na drugim sądzie drugie ustanie, i na trzecim sądzie trzecie ustanie, i tamże zarazem od sądu onego pytać: Ponieważ się stało ustanie pierwszego, drugiego i trzeciego arestu, co dalej czynić? Sąd nakaże, że do czwartego sądu ma przypozwać albo samego dłużnika, albo jego potomki po śmierci pozostałe. A jeśli do czwartego sądu wyłożonego nie przypozwał, tedy winien uczynić przestrożę czwartego sądu, i tak czynić na każdym sądzie dotąd, poki nie pozowie do czwartego sądu, i poki się sprawa w sądzie gajnym wyłożonym nie zacznie.

11 [<29]. Do takowego sądu gajnego wyłożonego jeden drugiego pozwać nie może, póki pierwszy do pana wójta i do dwu panów starszych

рой внесена жалоба, то должен дать ручательство на остаток. *На это есть свежий декрет его королевского величества между его превосходительством паном Марком Собеским, воеводой любельским, или уполномоченным его превосходительства, как заявителем и панами Габриелем и Яном Бернатовичами как ответчиками; vide (смотри) в книгах Армянского суда за 1604 год.

II. О судах выложенных

7 [<6]. Прежде всего каждый судья должен знать, что выложенный суд армянской юрисдикции приходится на каждую третью неделю и обычно всегда отправляется во вторник, согласно писаному закону. Однако следует знать, что такие выложенные суды в течение года не всегда отправляются столь строго, только в определенные времена, которые опишу ниже. В такой выложенный суд входят пан войт присяжный города Львова и паны старшие армянские, которых в таком суде при пане войте должно заседать шесть, а по крайней мере – четыре, а в меньшем числе отправлять нельзя.

8 [<6]. Такой выложенный суд должен открываться паном городским войтом или его наместником с панами старшими армянскими громко, на польском языке, имеющимся на это обычным способом. После открытия такого суда присяжный судебный слуга, именуемый подвойским, должен громко оповестить людей, что выложенный армянский суд открыт, и если кто имеет намерение что-либо совершать перед этим судом, то пусть совершает.

9. В этом открытом выложенном суде дела отправляются обычно только между самими жителями армянами, мещанами львовскими, о долгах и других всяческих обидах, и от имени кого-либо из жалующихся друг на друга львовских мещан, кроме четырех статей, исключенных из армянской юрисдикции и переданных раде города Львова и пану войту и панам присяжным магдебургского права, согласно имеющегося на то особого закона и декретов святой памяти королей польских.

10 [<59]. Перед этим выложенным судом обычно отправляются и совершаются аресты или шперунки на имущества либо живых должников, либо оставшиеся после умерших должников; совершающий арест обязан, производя такой арест, уплачивать пять грошей. После совершения такого ареста он обязан осуществить настояние первого ареста, затем на втором суде выступить со вторым настоянием, а на третьем суде – с третьим настоянием и там же одновременно спросить у этого суда: “Поскольку осуществлено настояние первого, второго и третьего ареста, что делать дальше?” Суд прикажет, что к четвертому суду он должен призвать либо самого должника, либо оставшихся после его смерти наследников. А если бы к четвертому суду не призвал, то обязан заявить о сохранении за собой права четвертого суда, и так он должен действовать на каждом суде до тех пор, пока не вызовет к четвертому суду и пока дело не будет начато в открытом выложенном суде.

11 [<29]. К такому открытому выложенному суду один другого призвать не может, пока прежде [не вызовет] к пану войту и двум панам

ormiańskich do domu, o cokolwiek ma się toczyć sprawa, nie będzie, i stamtąd wolno stronie pozwany, bądź w małej sprawie, bądź w wielkiej, ekscypować się do swego własnego prawa. A pan wójt z pany starszymi wysłuchawszy zjawienie, o co się sprawa toczyć ma, od powodowej strony, wedle ekscypcey pozwanego odesłać mają taką sprawę do sądu albo prawa własnego pozwanego, i potym z remisyey onej zwykła strona powodowa pozywać swego dłużnika do sądu wyłożonego; i tak się zwykła odprawować sprawa ona.

12 [<39]. Do takowego sądu będąc pozwany pierwszym pozwem, tam powodowa strona powinna się przypytać sądownie przeciwko swemu adwersarzowi albo dłużnikowi, jeśli jest do tego sądu pozwany od aktora, i tam podwojski sługa przysięgły relacją takowego pozwu, jeśli pozwał, uczynić, jeśli nie pozwał, tedy swą pilność dać do ksiąg zapisać. Jeśli pozwana strona będzie a stanie przed sądem oblicznie od aktora bądź dobrowolnego zjawienia, bądź głównej żałoby, tedy aktor wedle jego afektacyey powinien to uczynić. Jeśli wyda aktor wedle żądania pozwanego dobrowolne zjawienie, tam pozwany, wysłuchawszy onego zjawienia, o co jest od aktora przypozwany, żądać będzie dylacyey na ekscypcą do bliższego sądu wyłożonego, której dylacyey prawo mu pozwoi; zatym aktor ustanie pierwszy termin i da sobie do ksiąg prawnych takowe ustanie zapisać. A jeśli główną żałobę wyda zaraz, co czynić?

13. Powinien zaś aktor do wtorego pozwu albo terminu żądać od pana wójta pozwu na swego adwersarza do bliższego (bliszego) sądu wyłożonego, gdzie gdy się relacya stanie takowego pozwu wtorego, a pozwany wedle swej otrzymaney dylacyey na ekscypcą, ekscypcą albo na piśmie, albo słownie przeciwko insynuacyey aktorowy wyda, na którą zaś wolno będzie aktorowi wziąć od sądu dylacyą na kontradykcyą do bliższego także sądu, gdzie już bez pozwu strona pozwana ma stanąć, i tam onej dylacyey zatrzymaney służyć i sobie (jeśli by tego była potrzeba) zaś także dylacyey na impugnacyą prosić do bliższego sądu, gdzie bez (też) pozwu strony stanąć mają, i tam już bez dalszych dylacyey swą kontrowersyą strony przypuścić na rozsądek sądu onego winne. A on sąd albo zarazem dekret uczyni stonom, albo na dekret do bliższego sądu deliberować będzie. Tam z onej deliberacyey na onym sądzie, jeśli dekret stanie się, wolno od niego którejkolwiek stronie apelować do Króla Jegomości; a tam (a ten) za położeniem pieniędzy za apelacyą, sąd on uważać będzie, jeśli onej apelacyey stronie którejkolwiek dopuścić, albo nie (ni), z przyczyn jakich słusznych, od drugiej strony wydanych, ma zabronić.

14. Jeśliby zaś pozwany adwersarz do sądu pierwszego nie stanął ani sam przez się oblicznie, ani przez swego urządnie mocowanego, tedy aktor na nim otrzyma ustanie pierwszego pozwu i prawa.

15. A gdy zaś do wtorego sądu będąc pozwany, stanie albo sam przez się, albo przez mocowanego, i domagać się będzie od aktora dobrowolnego zjawienia, o coby był pozwany, tedy aktor winien mu będzie uczynić takowe dobrowolne zjawienie, o co dał adwersarza

старшим армянским в ратушу и [не объяснит], о чем именно должна идти речь, и после этого стороне ответчика позволяется хоть в малом, хоть в большом деле обращаться с возражением к своему собственному суду. А пан войт с панами старшими, выслушав заявление стороны истца, о чем должно быть предстоящее дело, согласно возражению ответчика должны передать такое дело в суд или в собственную юрисдикцию ответчика, и затем в связи с этой передачей сторона истца обычно призывает своего должника к суду выложенному; и так обычно отправляется такое дело.

12 [<39]. При подаче первого иска заявитель обязан в судебном порядке поставить вопрос о своем ответчике или должнике, совершен ли вызов ответчика от имени истца, и там подвойский присяжный слуга должен выступить с отчетом о таком вызове, если вызвал, а если не вызвал, то истец должен засвидетельствовать свою бдительность и дать записать в книги. Если ответчик присутствует и явился в суд лично по вызову истца добровольно либо согласно главной жалобе, тогда истец по его желанию должен сделать следующее. Если по требованию ответчика истец подтвердит его добровольную явку, а ответчик выслушает заявление истца по существу его тяжбы к ответчику и потребует отсрочки для возражения до ближайшего выложенного суда, то такую отсрочку суд ему позволит; затем истец совершит настояние первого срока и даст от себя записать это настояние в судебные книги. А если сразу изложит главную жалобу, то что делать?

13. Тогда истец должен требовать от пана войта вызова своего ответчика ко второму сроку или тяжбе на ближайший суд выложенный, и когда будет совершен отчет о таком втором вызове, а ответчик, согласно полученной отсрочке для возражения, представит свое возражение против обвинения истца письменно либо устно, истцу позволяется взять отсрочку для contradикции (ответа) на это возражение также до ближайшего суда, на который ответчик должен явиться уже без вызова и там выслушать отложенный ответ истца и также получить себе (если бы на то была необходимость) отсрочку для импугнации (возражения) до ближайшего суда, куда должен явиться тоже без вызова стороны, и там уже без дальнейших отсрочек изложить свою контроверсию на рассмотрение этого суда. А тот суд либо сразу выдаст сторонам решение, либо отложит вынесение декрета до ближайшего суда. Там после этих отсрочек на том суде, если состоится декрет, любой из сторон позволяется апеллировать к его величеству королю; а суд, после внесения денег за апелляцию, решит, допустить эту апелляцию стороне или нет либо запретить ввиду каких-то веских причин.

14. Если бы ответчик, будучи вызван, не явился в первый суд ни лично сам, ни через своего официального уполномоченного, тогда истец получает на нем преимущество настояния первого иска и суда.

15. А когда, будучи вызван ко второму суду, явится либо сам, либо через уполномоченного и будет добиваться от истца признания его добровольной явки по тяжбе, тогда истец должен будет признать его такую добровольную явку по своей тяжбе к истцу; однако после этого при-

swego pozwać; ale po wydaniu już pozwany dylacyej na jaką ekscępcyą do drugiego sądu brać mógł, ale zarazem, poki ono prawo będzie siedzieć, winien będzie zarazem ekscęptować, albo na sobie wtóry pozew i termin ustać. Toż aktor uczyni, gdyby pozwany nic stanął na wtorym prawie za drugim pozwem.

16. Aktor potym do trzeciego sądu adwersarza swego pozwem trzecim przez sługę przysięgłego ma pozwać oblicznie, gdzie gdy pozwany stanie, a domagać się będzie główny żałoby od aktora przeciwko sobie, tedy aktor skargę swą i z dowody, jeśli jakie do sprawy swej mieć będzie, przeciwko pozwanemu uczyni, a pozwany potym wysłuchawszy żałoby, otrzyma dylacją na odpowiedź do bliższego sądu wyłożonego, gdzie już strony obiedwie bez wszelakiego zapozwu stanąć mają, pozwany do czynienia odpowiedzi na żalobę aktorową; a aktor potym dylacją otrzyma przeciwko takiej odpowiedzi pozwanego na replikę do bliższego sądu, na które wolno zaś będzie zarazem na onym sądzie pozwanemu także otrzymać dylacją na duplikę także do bliższego sądu wyłożonego. A tam już dalsze dylacye stronom ustają; ale jeśli będzie miał aktor co potrzebnego na duplikę pozwanego mówić, albo do obrony sprawy swej dołożyć, tam zarazem słownie dołożyć mu wolno będzie; także i pozwanemu na onę mowę aktorową wolne mówienie być ma. A potym sprawę swą i kontrowersye strony przypuszczą na rozsądek prawa, a prawo albo zarazem dekret w sprawie onej uczyni, albo do sądu bliższego na dekret deliberować będzie. A gdy dekret prawo uczyni, a strona którakolwiek rozumieć się będzie dekretom onym obciążona, wolna apelacya do Króla Jegomości za położeniem pieniędzy którejkolwiek stronie będzie.

17 [*<14-17, 84*]. A gdzieby adwersarz będąc tak trzeci raz pozwany do onego sądu, ani sam przez się, ani przez plenipotentą swego urządnie uczynionego nie stanął, tedy aktor przeciwko takiemu pozwanemu nieposłusznemu trzeci termin zawity, głównej żałoby przestrzegszy, *in contumacia* jego główną żalobę przeciwko niemu uczyni, a po uczynieniu głównej żałoby pytać będzie (żałoby) na sądzie, aczli pozwany jako nieposłuszny prawa nie upadł w tym, co nań aktor skargę swą wydał. Na które jego pytanie sąd on nakaze, że upadł w tym, o co jest obwiniony, jeśli legale impedimentum, to jest pomocnej rzeczy nie wniesie na bliższym sądzie wyłożonym, dla czego do sądu tego do trzeciego prawa nie stanął. Którą rzecz pomocną wniesć będzie winien na bliższym sądzie i onej dowieść (dowiść), albo przysięgą cielesną potwierdzić, jeśli strona tego powodowa po nim potrzebować będzie. A dowiodszy takowego legale impedimentum, na one żalobę główną powodowej strony odpowiadać będzie winien bez dalszej dylacyej na odpowiedź, oprócz tego, jeśli do swej odpowiedzi na obronę swą potrzebował jakich dowodów, albo z ksiąg urzędowych, albo świadków, tedy pozwanemu prawo pozwala dylacyej na takowe dowody przy konkluzyej odpowiedzi jego, do bliższego sądu wyłożonego.

18 [*<85*]. A gdyby na onym bliższym sądzie legale żadnego ani sam przez się, ani przez swego mocowanego nie wniósł pozwany, tedy ak-

знания ответчик уже не может брать никакой отсрочки для какого-либо возражения, но обязан сразу, пока этот суд будет заседать, выступить с возражением либо признать за собой второй вызов и срок. То же самое истец совершит, если ответчик не явится на второй суд по второму вызову.

16. Затем истец должен к третьему суду третьим вызовом через присяжного слугу призвать своего ответчика лично, и когда ответчик явится туда и станет требовать от истца главной жалобы против себя, тогда истец изложит свою жалобу против ответчика с доказательствами, если будет иметь таковые по своему делу, а ответчик, выслушав жалобу, получит отсрочку для ответа до ближайшего выложенного суда, на который стороны обязаны явиться без какого вызова, ответчик – для ответа на жалобу истца; а истец затем получит отсрочку для реплики против такого ответа ответчика до ближайшего суда, на котором ответчик также может получить отсрочку для дублики тоже до ближайшего суда выложенного. А там уже отсрочки для сторон прекращаются; но если истец будет иметь что-либо важное ответить на дублику ответчика или для защиты своего дела добавить, то может там сразу добавить устно; также и ответчику на эту речь истца должно позволить высказаться. А потом свое дело и контroversии стороны отдают на усмотрение суда, а суд либо сразу вынесет декрет по этому делу, либо отложит до ближайшего суда. А когда суд вынесет декрет и какая-то сторона посчитает вынесенный декрет обременительным, ей, как и другой стороне, после уплаты денег, позволяется апелляция к его величеству королю.

17 [*14-17, 84*]. А если бы ответчик, будучи в третий раз вызван в этот суд, ни сам, ни через своего официально назначенного уполномоченного не явился, тогда истец против такого непослушного ответчика засвидетельствует третий пресекательный срок, обеспечив право главной жалобы, и ввиду его неподчинения изложит против него главную жалобу, а после изложения главной жалобы спросит на суде, не проиграл ли ответчик как не подчинившийся суду тяжбу, которую против него внес истец. На этот его вопрос суд ответит, что он проиграл в том, в чем был обвинен, если на ближайшем выложенном суде не объяснит законными препонами, почему не явился на третий суд. Эти объяснения он должен будет представить на ближайшем суде и доказать или подтвердить телесной присягой, если истец от него этого потребует. А доказав, что у него были законные препоны, будет должен отвечать на главную жалобу истца без дальнейших отсрочек для ответа, исключая случаи, когда бы ему для ответа в свою защиту требовались какие-то доказательства – или выписки из судебных книг, или свидетели, тогда закон позволяет ответчику отсрочку для таких доказательств при окончании его ответа до ближайшего выложенного суда.

18 [*85*]. А если бы на этом ближайшем суде ответчик не внес никаких законных обоснований ни сам, ни через своего уполномоченного,

tor za swą instancją od sądu onego odniesie dekret, że już pozwany jako nieposłuszny głównie w tym, o co jest pozwany, upadł, i ma takową sumę długu winnego aktorowi zapłacić do bliższego sądu. Toż się rozumieć ma o inszych rzeczach, wedle skargi której zadanych, że z takiego postępku dosyć uczynienie nakazane być ma do bliższego sądu.

19 [<86]. A gdy podług takiego dekretu prawem przekonany onego długu na bliższym sądzie nie zapłaci powodowej stronie, tedy zaś za nastawaniem aktorowym sąd on rumowanie w dobra prawem przekonanego nakaze, które rumowanie otrzyma, gdy do tego urząd pana wójta i pany wierne ormiańskie z prawa otrzyma i na grunt wywieździe, i tak potym po relacyej tego stopnia pierwszego albo i drugich do dalszych stopniów otrzymania w dobra one za dekretem sądu onego, za wywiezieniem pana wójta i panów wiernych postąpi, aż do ostatniego i rzetelnego osiągnięcia i posesyey dóbr onych z przewodu onego prawa przyjdzie, z których aktor albo kredytor nie wynidzie, aż mu ona istotna suma i nakłady prawne przez dłużnika prawem przekonanego oddana będzie.

20 [<50, 98]. A porządek czasów odprawowania tych sądów każdego roku taki jest, iż naprzód roku każdego po święcie Trzech Królów [6 stycznia] pierwszego wtorku sąd wyłożony zwykł się odprawować, potym zaś drugi sąd we trzy niedziele, i tak we trzy niedziele sąd bywać ma aż do Starego zapustu [dziewiąta niedziela przed Wielkanocą, Septuagesima], gdzie zaś takowe sądy ustawać zwykły aż do wtorku po niedzieli przewodny [pierwsza niedziela po Wielkiejnocy, Conductus Paschae]; potem w pierwszy wtorek po niedzieli przewodny pierwszy sąd bywa, i tak potym w trzy a we trzy niedziele ma się odprawować aż do niedziele krzyżowej [piąta niedziela po Wielkiejnocy, Rogate], gdzie też takowe sądy zwykły ustawać, aż do pierwszego wtorku po Świątkach Zielonych pierwszy sąd ma się odprawować, i tak we trzy a we trzy niedziele odprawować się ma do święta świętej Małgorzaty w kanikole [13 lipca], a od tego święta ustawa aż do pierwszego wtorku po święcie świętego Bartłomieja [24 sierpnia] tegoż roku. Nakoniec w pierwszy wtorek po święcie świętego Bartłomieja sąd wyłożony ma być odprawowany, a potym tak porządnie we trzy a we trzy niedziele aż do pierwszy niedziele adwentu świętego [czwarta niedziela przed Bożem Narodzeniem], gdzie już tego roku takowe sądy ustają.

21 [<52]. A jeśliby się trafiło, żeby który sąd wyłożony ormiańskiego prawa w które trzy niedziele przypadał na dzień święty święta którego katolickiego kościoła, tedy już on sąd ginie i nie ma być odprawowany, aż zaś w drugie trzy niedziele.

22 [<37]. Od tego sądu wszelakie apelacye pochodzą do Majestatu Jego Królewskiej Mości za położeniem pieniędzy wedle zwyczaju prawa tego, o czym się niżej w tytule «Apelacya» oznaczy (oznaczey) szerzy.

тогда истец за настояние получит от суда декрет, что ответчик как проявивший неповиновение суду проиграл в том, в чем был обвинен, и обязан уплатить заявителю сумму своего долга до ближайшего суда. То же следует понимать и о других случаях, сопряженных с какой-либо жалобой, что в результате такой процедуры удовлетворение должно быть назначено до ближайшего суда.

19 [<86]. А если согласно такому декрету доказанный по суду должник этого долга на ближайшем суде истцу не уплатит, тогда по настоянию истца этот суд даст приказ о румовании (введении в собственность) на имущество доказанного должника, и истец получит это право, поскольку перед этим правление пана войта и панов присяжных армянских вывел на земельный участок, а затем после отчета об этой первой ступени и других до дальнейших ступеней получил права на это имущество согласно декрету этого суда, совершив все необходимое, начиная с выведения пана войта и панов верных вплоть до окончательного и полного достижения и овладения тем имуществом в ходе этого суда, и его истец или кредитор не лишится до тех пор, пока должник, чей долг доказан по суду, не уплатит истцу основной суммы и пока не возместит ему судебные издержки.

20 [<50, 98]. А ежегодный повременной порядок отправления этих судов следующий. Каждый год первое заседание выложенного суда проводится по обычаю после праздника Трех Королей [6 января] в первый вторник, затем через три недели второй суд, и так суд должен проводиться каждые три недели вплоть до старого Заговенья (старой Масленицы) [девятая неделя перед Пасхой, Семидесятница], когда такие суды по обычаю приостанавливаются до вторника после Светлой недели [первая неделя после Пасхи, Отдание Пасхи]; первый суд проводится в первый вторник после Светлой недели, и так потом каждые три недели должен проводиться вплоть до недели Вознесения [пятая неделя после Пасхи, неделя Вознесения Христа], когда такие суды также по обычаю приостанавливаются вплоть до первого вторника после Троицы, когда должен быть проведен первый суд, и так каждые три недели должны отправляться до праздника святой Маргариты [13 июля] в каникулы [знойные дни в июле-августе], а от этого праздника приостанавливаются до первого вторника после праздника святого Варфоломея [24 августа] того же года Наконец, выложенный суд должен быть проведен в первый вторник после праздника святого Варфоломея, а затем каждые три недели вплоть до первой недели святого Адвента (Рождественского поста) [четвертая неделя перед Рождеством Христовым], когда суды этого года уже прекращаются.

21 [<52]. А если случится, что какой-то выложенный суд армянской юрисдикции придется на день какого-нибудь праздника Католической церкви, то это судебное заседание отменяется и может быть проведено только на следующей неделе.

22 [<37]. От этого суда апелляции подаются к его королевскому величеству после внесения денег по обычаю этого суда, о чем ниже в разделе "Апелляция" разъясним подробнее.

23 [<9]. W tym sądzie wyłożonym, jako i w potrzebnym, jako długo prawo zasiada, cokolwiek się bierze pieniędzy tak od pamiętnego, jako i od zapisów, tak też od zgrzeszenia przeciwko prawu, te wszystkie pieniądze na trzy części mają się dzielić, część jedna wójtowi, druga panom starszym, a trzecia pisarzowi; a słudze prawnemu się wszystkiego od każdego sądu i prawa dać się ma pół grosza.

24 [<10]. A jeśliby którego z między Ormian panowie starsi skazali pieniężną winą wedle występku, tedy z takowej winy nie należy nic panu wójtowi, telko samym panom starszym ormiańskim.

25 [<38]. Jeśliby kto ukwapnie, nie prosząc o dozwole nie od prawa, odprawowaćby chciał bądź przed sądem wyłożonym, bądź potrzebnym, takowy winę przepada groszy sześć.

26 [<45]. Jeśliby kto, nie dawszy stronie pozwu od wójta i kładłby żalobę przed prawem, takowy powód przepada winy groszy sześć.

27 [<54]. Jeśliby się trafiło, żeby kto prokuratora sobie od Króla Jego mości do prawa przywiódł, a pytałby, jeśliby chciało prawo przyjąć takowego prokuratora albo nie, takowego prokuratora ma prawo przyjąć.

28 [<55]. Także jeśliby kto chciał przed prawem swego blizkiego mocować, to jest syna, albo brata, albo swego chlebojedzca (chlebojezdźca), może tych person mocować, krom za pieniądze najętego prokuratora; a to może uczynić każdy, bądź w pierwszym prawie, bądź w drugim i w trzecim, gdy zechce, albo gdy mu tego potrzeba będzie.

29 [<65]. Trafia się też, że przed prawem albo sądem ociec syna swego zastępuje, albo syn ojca, mąż żonę, albo żona męża, brat brata, pan sługę, przyjaciel przyjaciela, tak męska płeć jako i białogłowska; tego prawo ma dopuścić. A w takowych sprawach żaden prokurator za pieniądze nie ma odprawować, jedno ta persona, która podjęła na się, bądź przewidzie prawo, bądź też utraci, gdy przed prawem oddana będzie plenipotencya; i co prawo najdzie, powinna ta persona na sobie nosić tę winę.

30 [<66]. Jeśliby się też trafiło między sprawami, żeby prawo skazało kogo do więzienia, tedy może mąż żonę zastąpić, także też żona męża, i brat brata dotąd, ażby porękę stawił, na to prawo ma zezwolić i przyjąć w takowych przypadkach, komu się kolwiek przytrafi za nieszczęściem jego.

31 [<97]. Jeśli się trafi komu, żeby prosił prawa obwieść do jakiej sprawy, albo do wysłuchania, albo do rozkazowania, albo do chorego, a urząd by obaczył i wysłyszał, potymby przyszedł do prawa on, który obwiódł, i prosiłby, aby świadczeli, co widzieli i słyszeli, tedy to urząd powinien uczynić; i będzie się pytał u prawa, jeśli takie świadectwo jest ważne, albo jeśli nie ma mocy, tedy ma odpowiedzieć prawo temi słowy, że tak wiele jest ważny, jako i urzędowy.

32 [<99]. *Iż wedle prawa i zwyczaju starodawnego praw ormiańskich w kontrowersjach w sprawach wszelakich tak przed sądem gajnym wyłożonym, jako i potrzebnym, zwykł się ten sposób zachować, że gdy powód wyda swą skargę, bądź z dowody, bądź bez dowodów, pozwana strona ma na one żalobę termin swój na odpowiedź, i przy niej to, co mu

23 [<9]. В этом выложенном суде, как и в потребном, сколько соберут денег в течение заседания суда как от памятного, так и от проступков против суда, те все деньги должно делить на три части: одна часть войту, вторая панам старшим, а третья писарю; а судебному слуге от каждого суда и права должно давать полгроша.

24 [<10]. А если кого из армян паны старшие накажут штрафом за его проступок, то из такого штрафа ничего не следует пану войту, только самим панам старшим армянским.

25 [<38]. Если кто поспешит и, не испросив разрешения у суда, захочет вести свое дело то ли перед выложенным судом, то ли перед потребным, подлежит наказанию штрафом в шесть грошей.

26 [<45]. Если кто, не дав стороне вызова от войта, положил бы жалобу перед судом, такой истец подлежит штрафу в шесть грошей.

27 [<54]. Если случится, что кто-нибудь приведет себе прокуратора от его королевского величества и спросит, изволит ли суд принять такого прокуратора или нет, такого прокуратора суд должен принять.

28 [<55]. Также если кто захочет уполномочить перед судом своего родственника, то есть сына, или брата, или своего воскормленника, он может уполномочить таких лиц, кроме нанятого за деньги прокуратора; и это может совершить каждый, хоть на первом суде, хоть на втором и третьем, когда пожелает или когда ему это будет нужно.

29 [<65]. Также случается, что перед судом или законом отец замещает своего сына, или сын отца, или муж жену, или жена мужа, брат брата, хозяин слугу, приятель приятеля, как мужчины, так и женщины; это суд должен позволять. Но в таких делах никакой прокуратор, нанятый за деньги, не может вести дело, только то лицо, которое перед судом приняло на себя полномочия выиграть или проиграть суд; и что суд решит, данное лицо обязано понести это наказание.

30 [<66]. Если бы в ходе разбирательства случилось, что суд прикажет подвергнуть кого-нибудь тюремному заключению, тогда муж может заместить жену, также жена мужа и брат брата, пока не даст за себя ручательство, на это суд должен согласиться и принять в таких случаях, когда кому-то придется по его несчастью.

31 [<97]. Если кому случится обратиться в суд для засвидетельствования по какому-то делу, или к слушанию, или к распоряжению, или к больному, и суд бы осмотрел и выслушал, а потом в суд пришел пригласивший засвидетельствовать и попросил, чтобы они засвидетельствовали, что они видели и слышали, суд должен это исполнить; и если спросит у суда, действительно ли такое свидетельство или не имеет силы, тогда суд должен ответить такими словами, что оно действительно в такой же степени, как и сделанное в суде.

*32 [<99]. Поскольку по старому закону и обычаю армянской юрисдикции в контroversиях во всяческих делах как перед открытым выложенным судом, так и потребным, является нормой, чтобы когда истец изложит свою жалобу с доказательствами либо без доказательств, ответчик получил время для ответа на эту жалобу и на то, что ему необходимо, а истец – время для ответа на респонс или ответ ответчика, и на-

jest potrzebnego, zaś aktor na on respons albo odpowiedź pozwanego ma termin repliki, a na ostatek pozwany na one replikę aktorową ma termin dupliki, i gdy już takowe cztery terminy wyszły, już dalszych dylaczej i terminów nie mogło bywać, ale się raczy onemi czterema terminami wszelaka kontrowersya kończyła; lecz iż za czasem prokuratorów (prejuratorów) wymysły i fortele poczęły były (beli) dalsze terminy w prawie tym zaciągać, tedy się temu przez dekret Króla Jegomości zabieżało w sprawie między Jegomością panem Wiktorynem Kowalskim podsędkiem lwowskim aktorem a panem Iwańskim Domazerskim pozwanym w prawie potrzebnym, gdzie za pana Wojciecha Pedrana, wójta naonczas przysięgłego, a było to w roku 1594, stał się był spór, że prokuratorowie nad te uprzywilejowane cztery terminy chcieli nad duplikę mieć dalsze terminy i po duplice cokolwiek zaność, i podług tego prawa nad duplikę już dalszych terminów i dylaczej ani jakich dowodów zaność się nie godzi, telko koždy stronie w swoich terminach obrony swe zaność godzi się, i taki teraz sposób zachowuje się na czasy wieczne (Nota).

33 [**<121**; 33]. W tym prawie zachować się ma, jeśliby kto stanąwszy przed prawem i one lekce sobie uważając, oręża by od siebie nie odłożył takowy winę groszy sześć prawu podpada, aby inszy widząc to, umieli uważać i poszanować prawo albo sąd abo też aby się nie naigrawali przed prawem.

III. O prawie potrzebnym albo zakupnym

34. Masz naprzód wiedzieć, iż to prawo potrzebne albo zakupne i gościnne nie służy między mieszczany obiema Ormiany obywatelami w tym mieście, także i mieszczanom katolikom i Rusi, telko gościom i przychodniom skądkolwiek będącym, gdyby tutecznego Ormienina mieszczanina lwowskiego o cokolwiek (oprócz czterech artykułów, od sądów ormiańskich wedle dekretów świętej pamięci królów polskich wyjętych, a urzędowi pana burmistrza i pana wójta i ławników prawa majdeburskiego przysądzonych, wszakże z opisaniem tamże w tych dekretach sposobu, i jako się te cztery artykuły i ich okoliczności rozumieć mają) do tego prawa zakupnego pozwają; *aczkolwiek tymi czasy ludzie niektórzy subtelnego rozumu i w gwałtownej sprawie (i gwałtowniej prawnie) prawa swego zaciągają, jakoż za mandaty srogimi pod winą zaciągnęli, że i równi sobie w jednym prawie, Ormienin z Ormieninem, potrzebując prawa, wyzywają się (a mianowicie w sprawach z strony administracyej jakiejkolwiek opieki dla sierot tudzież gdy idzie o jakie rachunki do registrów), zanosząc na to do prawa różne przyczyny, wedle którego ich postępku gdy prawo nie postępuje prze prawa swe, Król Jegomość terażniejszy szczęśliwie nam panujący skazywać raczy *forum*, albo te sprawę odprawować się potrzebnym (w potrzebnym) i zakupnem prawem, prawa jednak powszechnie ormieńskie napotym wcale zachowując. Jest na to dekret między Jurkiem Iwaskowicem aktorem i Gabryelem i Janem Bernatowicy pozwanymi do rachunków czynienia a stał się takowy dekret w roku 1604 albo niżej.

конец – ответчик имеет время для дублики на реплику ответчика, а когда эти сроки выйдут, дальнейших отсрочек и сроков не могло быть, постольку любая контрверсия должна была оканчиваться этими четырьмя сроками; но когда позже своими умыслами и “фортелями” прокураторы стали добиваться дальнейших отсрочек, затягивая дела, этому был положен конец декретом его величества короля по делу между его превосходительством паном Виктором Ковальским, подсудком львовским, истцом, и паном Ивашко Домажирским, ответчиком, в потребном суде, где в бытность пана Войцеха Педрана [=Педиана], тогдашнего присяжного войта, а было это в 1594 году, возник спор, ибо прокураторы хотели получить дальнейшие сроки после дублик, после тех четырех предоставленных сроков, дабы вносить что-либо и после дублик, и согласно этому узаконению после дублик дальнейших сроков и отсрочек быть не может и никаких доказательств вносить не годится, но каждой стороне в свои сроки надлежит защищаться, и такой нынешний порядок остается на вечные времена (Запомни).

33 [<121; 33]. В этом суде должно соблюдаться, что если кто, явившись в суд и пренебрегая им, не сложит с себя оружие, такой [нарушитель] подвергается штрафу в шесть грошей, дабы другие, видя это, знали, что закон и суд надо уважать и почитать, и также чтобы не глумились над судом.

III. О суде потребном, или закупном

34. Прежде всего должен знать, что этот суд потребный, или закупной и гостевой, не служит [для решения споров] между двумя армянами, мещанами и жителями этого города, а также [между армянином и] католиком или русином (украинцем), но только с гостем и откуда-либо приедем, когда он призовет местного армянина, львовского мещанина, по какому-либо делу (кроме четырех статей, которые исключены из армянской юрисдикции согласно декретам святой памяти королей польских и переданы правлению пана бургомистра, и пана войта, и присяжных заседателей магдебургского права с описанием в тех декретах порядка, каким образом эти четыре статьи и их особенности следует понимать) к закупному суду; *поскольку тем временем некоторые люди утонченного ума и в срочном деле затягивают свой суд, несмотря на строгие распоряжения и штрафы, так что и армянин с армянином, равные между собой и состоящие в одной юрисдикции, нуждаясь в суде, вызывают друг друга (а именно в делах со стороны управления какой-либо опекой для сирот, когда речь идет о каких-то расчетах по реестрам), внося в суд различные доводы, из-за которых их действий суд не может продвигаться в своем производстве, постольку его величество король, ныне счастливо для нас правящий, советует назначать *fohim* либо отправлять эти дела потребным и закупным судом, оставляя однако в силе всеобщие законы армянской юрисдикции. На это имеется декрет между Юрко Ивашкевичем, истцом, и Габриелем и Яном Бернатовичами, ответчиками, призванными для произведения расчетов, а состоялся такой декрет в 1604 году или ниже (т. е. раньше).

35. Do tego prawa zakupnego ma wprzód aktor każdy do pana wójta i przed dwu panów starszych do domu pozwać (pozwany), a tam jeśli się sprawa wyciągać będzie nad dziesięć grzywien, za żądaniem strony pozwany, gdyby się do prawa swego własnego ekscypowała (ekscypowało), ma być od pana wójta i dwu panów starszych do jego własnego prawa (a nie mianując bądź do wyłożonego, albo do potrzebnego) remitowany albo odesłany; i to sobie strony zapisać zwykły dawać w akta własne pana wójtowe.

36. A gdy ktokolwiek z takiej remisyej od powodowej strony do prawa potrzebnego zakupnego pozwany będzie, pozwany stanąwszy na pierwszym pozwie, prosić będzie od aktora insynuacyej albo dobrowolnego zjawienia, o coby był pozwany. A tam bądź na onym pierwszym terminie może zarazem pozwany ekscypować *forum*, to jest brać się od potrzebnego prawa do sądu wyłożonego z tego samego, że są sobie oba równi i w jednym prawie, pod jednym dzwonem siedzą, i z innych przyczyn, jeśli jakie mieć będzie. Tymże sposobem jeśliby za otrzymaną dylacyą na ekscypcyą w pierwszym prawie, na drugie prawo będąc oblicznie przypozwany, i stanąwszy teje ekscypcyej używać będzie, i gdzie potym prawo z kontrowersyjej stron uznawać będzie, do którego prawa takowa sprawa między stronami należeć będzie, i stamtąd albo remisya do sądu wyłożonego uczyni, albo rei *forum* z przyczyn swych w potrzebnym prawie zakupnym nakaże, mając jednak wzgląd z cyrkumstancyjej albo z okoliczności onej sprawy, gdzieby się odprawować miało.

37. To prawo potrzebne zakupne czwartego a czwartego dnia odprawować się zawsze zwykło między stronami, a jako na ten czas panowie starsi dni onych odprawowania upatrzyli, że we wtorek i w piątek dwakroć w tydzień zwykły (zwykli) się takie sprawy odprawować.

38 [~~80~~]. Takie prawo potrzebne albo zakupne odkładać ma strona aktorowa zawsze, i dać ma do pierwszego prawa groszy trzynaście, z których groszy 12 panu wójtowi i panom starszym i pisarzowi w równy dział pochodzą, a grosz 1 słudze przysięgłemu dawać prawo zwykło.

39 [~~13~~]. A takowe pieniądze i inne szepszelingi albo pamiętne, co do prawa tego zwykły (zwykli) od stron, także i winy, przechodzić, namłodszy przysięgły starszy w onym prawie, jako i w sądzie wyłożonym, albo który przed nim obrany był, wedle porządku obierania i wedle bytności ich przy prawie i przy sądzie siedzący, wybierać z pilnością ma, także i potym na troje te szepszelingi dzielić, jako wyżej jest, i słudze pół grosza od każdego prawa.

40. Takowe prawo potrzebne zakupne powinien pan wójt i z pany starszymi sześcią, a przynamni czterema zasiadшы, naprzód zagaić wedle zwykłego sposobu, a potym takie prawo, poki się odprawować będzie i poki się nie skończy, pod jednym pierwszym onym zagajeniem odprawować się dni (dnich) zwykłych będzie.

41. Przy tym prawie zakupnem, jako i w sądzie wyłożonym, sługa przysięgły szepszelingi te od stron wybierać ma tym sposobem:

35. К этому закупному суду истец прежде всего должен вызвать к пану войту и двум панам старшим в ратушу, а там, если дело потянет больше чем на десять гривен, по требованию ответчика, если он потребует возражения в собственном суде, дело должно быть передано или отослано паном войтом и двумя панами старшими в его собственный суд (не важно – в выложенный или в потребный); и это стороны обычно дают записать в собственные акты пана войта.

36. А когда кто-либо вследствие такой ремиссии будет вызван истцом в потребный закупной суд, и ответчик будет просить от истца обвинения или [засвидетельствования] добровольной явки по делу, по которому был вызван. А там в тот же первый срок ответчик может сразу возражать по поводу выбора суда, то есть требовать передачи дела от потребного суда в суд выложенный, потому что оба являются равными и состоят в единой юрисдикции, живут под одним колоколом и по другим причинам, если будет располагать таковыми. Таким же образом, если на первом заседании суда получит отсрочку для возражения и будет лично вызван на второе заседание, явится и воспользуется этим же возражением, и когда затем суд из контрверсии сторон станет определять, какому суду надлежит это дело между сторонами, и после этого либо совершит ремиссию в выложенный суд, либо в силу своих причин даст распоряжение о судебном разбирательстве по местонахождению предмета спора в потребном закупном суде, с учетом того, где, по обстоятельствам или особенностям этого дела, оно должно слушаться.

37. Этот суд потребный закупной обычно отправляется между сторонами каждый четвертый день, как к настоящему времени паны старшие определили дни таких слушаний, такие дела должны слушаться по обычаю два раза в неделю – во вторник и в пятницу.

38 [<80]. Такой суд потребный или закупной истец всегда может отложить и должен дать до первого заседания тринадцать грошей, из которых 12 пану войту, панам старшим и писарю равными частями, а 1 грош суд обычно уплачивает присяжному слуге.

39 [<13]. Такие деньги и другие пошлины или памятные, которые обычно поступают суду от сторон, а также штрафы, в этом суде, как и в суде выложенном, самый младший заседающий в суде присяжный старший (старейшина) либо избранный перед ним, согласно порядку избрания и бытности их при суде должен тщательно собирать, а затем также и делить пошлины на три части, как сказано выше, и давать слуге по полгроша от каждого судебного заседания.

40. Такой потребный закупной суд пан войт с шестью или по крайней мере четырьмя панами старшими, засев, должен открыть согласно заведенному обычаю, и затем такая сессия, пока будет длиться и пока не завершится, будет отправляться под этим единым первым открытием по обычным дням.

41. При этом суде закупном, как и в суде выложенном, присяжный слуга должен взимать пошлины со сторон следующим образом:

42 [<80]. Naprzód od prawa od powoda ma wziąć zakupnego prawa groszy trzynaście, jako się wyżej wspomniało.

43 [<79]. Od relacyej czynienia, że stronę do onego prawa albo do sądu wyłożonego zapozwał, ma dać aktor dwa grosza do prawa albo i do sądu, z których prawu przychodzi groszy półtora, a pół grosza słudze przysięgiemu prawo daje przez swego szafarza.

44 [<20]. Potym gdy aktor albo powód na pozwanego żądanie wyda insynuacją albo dobrowolne zjawienie, gdy słownie, tedy groszy półtora daje, gdy na piśmie, a gołą insynuacją bez jakich dowodów, tedy półtrzecia grosza, z których prawu albo sądowi półtora grosza, a grosz jeden pisarzowi od czytania onej insynuacyej i od wpisania jej w księgi sądu ormieńskiego; a gdy insynuacyej takiej, bądź słownej, bądź na piśmie, poda aktor minuty na poparcie swej sprawy, tedy ile będzie minut, od każdej po półtrzecia grosza ma do prawa albo do sądu wyłożonego oddawać aktor, a te pieniądze dzielić się będą, jako wyżej oznaczono: prawu półtora grosza, a pisarzowi od każdej minuty zarazem oddawać ma szafarz przy onym prawie albo sędzie.

45. A po wydaniu takiej insynuacyej, bądź z dowodami, bądź słownie i bez dowodów od aktora, pozwana strona albo się wda zarazem i będzie ekscypować, tedy od swej ekscypcyej także płacić będzie, jako i aktor od insynuacyej, bądź od słownej, bądź też i z dowodami jakimi przy niej. A gdy dylacją pozwany weźmie na ekscypcyą na one aktorowa insynuacją, tedy od takiej dylacyej dać ma pozwany groszy półtora, i tak w dalszym postępku do czwartego terminu, to jest do dupliki, od każdej dylacyej i obron podawanych po półtora grosza i po półtrzecia grosza od dowodów aż do dekretu in accessorio. Toż się ma rozumieć o postępku w sędzie wyłożonym zagonym, także gdy sprawa toczy się in accessorio, to jest przed główną żalobą.

46. A gdy już do głównej żaloby przychodzi w obojgu prawie, tedy tam taki postępek ma się zachować. Aktor albo powód przez sługę przysięgięgo prawa ormiańskiego da pozwać swoje stronę odporną do trzeciego prawa albo sądu do słuchania głównej żaloby, i tam przy onym prawie i sędzie przypyta się aktor przeciwko stronie pozwanej, prosząc o relacyą sługi prawnego, jeśli jest pozwana strona odporna, albo nie. A gdy sługa relacyą uczyni takowego pozwu, że pozwał stronę, tedy dawszy relacyą takowego trzeciego pozwu do ksiąg zapisać, a strona pozwana stanie albo oblicznie sama, albo przez mocowanego urządnie (urzędzie), i będzie chciała słuchać głównej żaloby od aktora, tedy aktor uczyniwszy reformacye prawne wprzód wedle praw i artykułów ormiańskich (od których aktor ma dać do prawa groszy cztery i pół), wyda i uczyni główną żalobę bądź słownie, bądź na piśmie, z dowody, albo też bez dowodów, a to wedle swej potrzeby, po której żalobie pozwana strona na odpowiedź otrzyma dylacją do bliższego prawa; a potym, gdy prawo takowej dylacyej pozwanej stronie pozwoli, aktor uczyni ustanie trzeciego terminu głównej żaloby.

42 [<80]. Прежде всего от суда должен взять с истца за право закупного суда тринадцать грошей, как упомянуто выше.

43 [<79]. За оглашение отчета о том, что он вызвал сторону в этот суд или в выложенный суд, истец должен дать два гроша заседанию или же суду, из которых суду приходится полтора гроша, а полгроша суд дает присяжному слуге через своего эконома.

44 [<20]. Затем, когда истец, или заявитель, по требованию ответчика представит обвинение либо засвидетельствует добровольную явку, если словами, то даст полтора гроша, а если письменно, причем только лишь обвинение, без никаких доказательств, тогда два с половиной гроша, из которых заседанию или суду полтора гроша, а один грош писарю за чтение этого обвинения и запись в книги армянского суда; а когда к такому устному либо письменному обвинению истец приложит копии в подтверждение своего дела, тогда за каждую копию, сколько их будет, истец должен дать заседанию или выложенному суду по два с половиной гроша, а эти деньги будут разделены, как указано выше: полтора гроша суду, а писарю за каждую копию эконом должен платить сразу на этом заседании или суде.

45. А после изложения обвинения истцом, хоть с доказательствами, хоть устно и без доказательств, ответчик либо возьмет слово сразу и будет отвечать, и тогда за свое возражение также платит так же, как и истец за обвинение, хоть за устное, хоть также и с какими-либо при этом доказательствами. А когда ответчик возьмет отсрочку для возражения на это обвинение истца, тогда за такую отсрочку ответчик должен дать полтора гроша, и так в дальнейшем процессе до четвертого срока, то есть до дублики, за каждую отсрочку и выступление в свою защиту по полтора гроша и по два с половиной гроша за доказательства вплоть до декрета *in accessorio* (до предварительного декрета). То же самое относится и к процессу в выложенном открытом суде, когда дела рассматривается также *in accessorio*, то есть перед главной жалобой.

46. А когда в обоих судах дело доходит уже до главной жалобы, тогда там должен соблюдаться следующий порядок. Заявитель или истец вызывает своего ответчика к третьему суду или к судебному слушанию главной жалобы через присяжного слугу армянского суда и там в этом судебном присутствии или суде истец запрашивает об отчете судебного слуги против своего ответчика, вызвана ли сторона ответчика или нет. А когда слуга даст отчет о таком вызове, что он сторону вызвал, тогда, дав записать в книги отчет о таком третьем вызове, а ответчик встанет либо лично сам, либо через официально уполномоченного и пожелает выслушать главную жалобу со стороны заявителя, тогда истец, совершив прежде правовую реформацию согласно законам и статьям армянским (за которые истец должен дать суду четыре с половиной гроша), изложит и огласит главную жалобу, хоть устно, хоть письменно, с доказательствами либо и без доказательств, как ему понадобится, а после этой жалобы ответчик получит отсрочку для ответа до ближайшего заседания; а затем, когда суд позволит ответчику такую отсрочку, истец совершит настоящие третьего срока главной жалобы.

47. W przyszłym prawie strony obiedwie już bez wszelakiego pozwu stanąć winne, a zwłaszcza pozwana do czynienia odpowiedzi swej wedle dylacyej otrzymanej. I gdy staną, powód przypyta się przed prawem przeciwko stronie pozwanej, aby swej dylacyej dosyć czyniła. Jeśli stanie i respons swój bądź słownie, bądź na piśmie, z dowody, albo bez dowodów poda, powód zaś przeciwko jego responsyjej (responsie) albo odpowiedzi otrzyma u prawa dylacyą na replikę do bliższego prawa potrzebnego. A tam wolno będzie powodowi od strony swej przeciwnej, jeśliby była nieosiadła zgoła, albo nieco osiadła, żądać poręki o dostanie do prawa i dosyćuczynienie rzeczy osądzonej, jako z dekretu prawa ormieńskiego nakazano będzie. A w takowej poręki nakazaniu prawo ma mieć wzgląd na dowody strony pozwanej jakiejkolwiek posesyjej, albo jeśli zgoła nieosiadłym będzie.

48. Zwykli (zwyklej) się też takowej poręki domagać aktorowie na pierwszym wstępku w sprawie in accessorio przy wydaniu insynua-cyjej albo dobrowolnego zjawienia, a zwłaszcza po nieosiadłych pozwanych; w czym też prawo ma być ostrożne, aby sobie w tym bacznie postąpiło.

49. Gdy (gdy się) powód na prawie bliższym uczyni dosyć swej dyla-cyjej i odda replikę wedle potrzeby swej, zaś pozwany ostatnią dylacyą na duplikę otrzyma (jeśli mu tego będzie potrzeba) także do bliższego prawa, a tam już po duplice strony sprawę swą poddadzą pod rozsądek prawa, a prawo albo zarazem uczyni w tej sprawie dekret stronom, albo one sprawę weźmie pod swą deliberacyą do bliższego prawa.

50. A jeśliby pozwany na termin responsyjej albo odpowiedzi nie stanął ani sam przez się, ani przez swego mocowanego urządnie, tedy powód przeciwko niemu in contumaciam z pozwolenia prawa żałować będzie, o co zechce, a po wydaniu żałoby, bądź słownie, bądź z dowody, tedy od prawa pytać będzie, jeśli ten pozwany nieposłuszny prawu nie upadł w tymto, o co jest (jest o co) oskarżony. Prawo nakaże, że upadł, jeśli pomocy rzeczy wedle prawa nie zanie sie w blizkim prawie.

51. A gdy zanie sie, tam powodowi wolno będzie od onego pozwanego żądać przysięgi cielesnej albo przez podniesienie dwu palców ku niebu na one jego zanie sioną rzecz pomocną, co też prawo powinno nakazać; albo też powód takową przysięgę odpuści, a zatym się sprawa wróci do pierwszego wstępku do odpowiedzi pozwanemu.

52. A jeśli nie zanie sie, tedy prawo nakaże, że upadł głównie w tym, o co jest oskarżony, ponieważ pomocny rzeczy w prawie dzisiejszym nie zaniósł, dla czego na terminie głównej żałoby słuchania i na odpowiedzi czynienia nie stanął.

53. Potym powód pytać będzie na prawie i domagać się będzie in contumaciam tegoż pozwanego, aby mu zapłata długu (albo onej rzeczy, o co sprawa idzie) była na pozwanym nakazana. Prawo nakaże takową zapłatę. Pytać potym powód będzie, jako rychło ma takową zapłatę uczynić. Nakaże, że do bliższego prawa potrzebnego.

47. На следующее заседание обе стороны обязаны явиться уже без никакого вызова, а именно, ответчик – для изложения своего ответа согласно полученной отсрочке. И когда явятся, истец обратится к суду с запросом против ответчика, чтобы тот выполнил свое обязательство по отсрочке. Если встанет и даст свой ответ либо устно, либо письменно, с доказательствами или без доказательств, истец получит от суда отсрочку на реплику против его респонса или ответа до ближайшего потребного суда. А там позволено будет истцу от своего ответчика, если он неоседлый или имеет незначительную оседлость, потребовать ручательства о явке в суд и удовлетворении судебного решения, которое будет принято армянским судом. А при распоряжении о таком ручательстве суд должен принять во внимание доказательства ответчика в отношении какой-либо собственности, если он не окажется вообще без оседлости.

48. Истцы по обычаю требуют такого ручательства на первой ступени предварительного слушания при предъявлении обвинения либо за свидетельствовании добровольной явки, особенно в отношении неоседлых ответчиков; в этом суд должен проявлять осторожность, дабы поступать в этом деле осмотрительно.

49. Если истец на ближайшем заседании удовлетворит свою отсрочку и отдаст реплику, какая ему была необходима, ответчик получит последнюю отсрочку для дублики (если ему это потребуется) также до ближайшего заседания, а там уж после дублики стороны отдадут свое дело на усмотрение суда, а суд либо сразу вынесет декрет сторонам в этом деле, либо возьмет это дело на размышление до ближайшего суда.

50. А если бы ответчик не явился в назначенный для ответа срок ни сам, ни через своего официального уполномоченного, тогда истец по разрешению суда может выдвинуть против него обвинение в том, в чем пожелает, как против не подчинившегося суду, а после предъявления обвинения либо устно, либо с доказательствами спросит у суда, не проиграл ли ответчик в том, в чем его обвинили, как не подчинившийся суду. Суд распорядится, что проиграл, если не представит оправданий на ближайшее заседание суда.

51. А если представит, тогда истцу будет позволено потребовать от этого истца телесной присяги либо поднятием к небу двух пальцев относительно представленного им оправдания, о чем суд также должен распорядиться; либо истец простит такую присягу, и тогда дело возвратится на первую ступень к ответу ответчику.

52. А если не представит, тогда суд прикажет, что проиграл главным образом в том, в чем обвинен, поскольку на нынешнем заседании не представил оправданий, почему не явился в срок слушания главной жалобы и дачи ответа.

53. Потом истец будет требовать от суда и добиваться вследствие неподчинения ответчика суду, чтобы ему было приказано возместить долг (либо что иное, о чем идет речь). Суд даст приказ о таком возмещении. Затем истец спросит, как скоро тот должен возместить. Прикажет, что до ближайшего потребного суда.

54. Gdy bliższe prawo przyjdzie, a pozwany dosyć dekretowi prawnemu nie uczyni, że ony sumy powodowi nie zapłaci, pytać powód znowu będzie prawa o dalszy czas zapłaty. Prawo nakaże, że zapłacić ma do zachodu słońca. *A ten termin już się zwlecze aż do bliższego prawa, które po onym dekrete będzie.

55. A gdy i do zachodu słońca dosyć dekretowi nie uczyni, powód w prawie opowie (opowi) się z tym, że pozwany dekretowi prawa przeszłego, którym nakazało zapłatę do zachodu słońca, nie uczynił dosyć: aczli stopniów prawnych, to jest wiązania posesyej i rumowania w dobra pozwanego, jako prawem przekonanego w rzeczy osądzony, otrzymać nie ma, albo jeśli pozwany on i prawem przekonany byłby gołotą, aczli do więzienia nie ma być przez sługi urzędowe wzięty i dany, gdziekolwiek onego zastaną? Prawo na oboje pytanie nakaże, że ma to otrzymać powód.

56. Potym pytać będzie od prawa z strony otrzymania stopniów w dobra, jako rychło pierwszy stopień wiązania (wązania) ma odzierżec w dobra prawem przekonanego. Prawo nakaże, że do bliższego prawa, gdy urząd pana wójta i panów wiernych (panowie wierni) prawa ormieńskiego powód do tego wywiedzie.

57. Po otrzymaniu pierwszego stopnia wiązania pan wójt z pany starszemi relacją tego uczynić będą winni nie przed prawem ormińskim, ale przed Ichmościami pany rajcy, a to podług dekretów świętej pamięci królów polskich.

58. I tak potym dalsze stopnie otrzyma, i także ich relacye uczyni pan wójt z pany starszemi przed Ichmościami pany rajcy.

59. A po otrzymaniu takowych trzech stopniów zaś powód otrzyma pana wójta i pany wierne do egzekwucyjej skuteczny tych stopniów otrzymanych, to jest do otrzymania istotnego i rzetelnego dzierżenia i używania dóbr tego pozwanego prawem przekonanego. I gdy to urząd powodowi poda, zaś relacją tego uczynić będą winni pan wójt z pany starszemi przed Ichmościami pany rajcy; i tak powód zostanie w posesyej onych dóbr prawem przekonanego aż do odłożenia jemu głównej sumy i nakładów prawnych, zachowawszy sobie powód zdrową sprawę o wszelakie szkody, z niezapłacenia takowej sumy dotąd podjęte (podjętych).

60. Toż się ma rozumieć i o więzieniu (więźniu) dłużnika, że nie ma być wypuszczony, aż się stanie zapłata kredytorowi, albo poki kredytor onego wolnym od więzienia z jakiejkolwiek miary nie uczyni.

61. Takież (takież) postępek w dochodzeniu zapłaty rzeczy osądzonej i w sądzie wyłożonym zachować się ma; to telko, że od sądu wyłożonego do drugiego sądu pierwsza zapłata między sąsiady, a druga do czwartego dnia, a ostatnia do zachodu słońca. A strony otrzymania stopniów w dobra dłużnika, to się niżej opisze szerzy.

54. Когда настанет ближайший суд, а ответчик не выполнит судебное решение и не возместит истцу эту сумму, истец снова спросит у суда о следующем сроке уплаты. Суд прикажет, что должен уплатить до захода солнца. *А этот срок продлится уже до ближайшего суда, который будет после этого декрета.

55. А если и до захода солнца не выполнит декрет, истец уведомит суд, что ответчик не выполнил декрет предшествующего суда, которым ему приказано уплатить до захода солнца, [и спросит]: не должен ли он получить право на осуществление дальнейших судебных ступеней, то есть ввязания посессии (предварительного введения в права собственности) и румования (получения в собственность) имущества ответчика как проигравшего по суду или же, если ответчик, проигравший по суду, был бы нищим, не должен ли он быть судебными слугами взят под стражу и посажен в тюрьму, где бы его ни застали? Суд на оба вопроса ответит, что истец должен то и другое получить.

56. Затем он спросит у суда о получении ступеней введения во владение имуществом, как скоро он должен получить первую ступень ввязания в имущество проигравшего по суду. Суд прикажет, что до ближайшего заседания, если истец выведет пана войта и панов верных армянского права [на недвижимость ответчика].

57. После получения первой ступени ввязания пан войт с панами старшими должны будут выступить с отчетом об этом, но не перед армянским судом, а перед их превосходительствами панами советниками (членами городского совета), в соответствии с декретами святой памяти королей польских.

58. И так он получит и дальнейшие ступени, и так же отчеты об этом пан войт с панами старшими дадут перед их превосходительствами панами советниками.

59. А после получения этих трех ступеней истец сможет пригласить пана войта и панов старших к окончательной экзекуции в результате этих полученных ступеней, то есть к получению действительного и полного владения и использования имущества ответчика, проигравшего по суду. И когда суд ему это предоставит, отчет об этом пан войт с панами старшими должен будет дать перед их превосходительствами панами советниками; и так истец получит в собственность это имущество проигравшего по суду вплоть до возмещения ему главной суммы и судебных издержек, сохранив за собой также право на возмещение ему убытка, причиненного из-за неуплаты такой суммы до того времени.

60. То же следует понимать и о тюремном заключении должника, который не может быть выпущен, пока не будет уплачен долг кредитору или пока кредитор на каких-то условиях не освободит его из тюрьмы.

61. Такой же порядок должен соблюдаться и в процессе достижения уплаты доказанного по суду долга и в выложенном суде; только в выложенном суде первая уплата между соседями до второго суда, а вторая – до четвертого дня, а последняя – до захода солнца. А что касается получения ступеней вступления в собственность на имущество должника, то ниже мы опишем это шире.

IV. O apelacyej

62 [<7]. Jeśliby komu obciążliwy zdał się być dekret w prawie albo w sądzie wyłożonym ormiańskim, a on by się odwoływał od takowego dekretu do najwyższego sędziego i apelowałby od niego do najwyższego króla, Pana swego Miłościwego, tedy ma mu być dopuszczona apelacya tym sposobem. Jeśliby Król Jegomość był w Koronie, tedy do trojga trzech niedziel ma mu być dany termin albo *fatalia* przyniesienia nazad osądzonej onej sprawy od Króla Jegomości przez apelacyą. A jeśliby Król Jegomość nie był w Koronie, ale gdzie w cudzej stronie, tedy do trojga dziewięci niedziel ma być dany rok albo *fatalia*, jako wyżej. A póki apelacyą u Króla Jegomości nieodprawiona będzie, choć też i takie terminy albo *fatalia* wynidą, tedy przez to strony nic nie pokupują, ale w tejże mocy aż do przeniesienia rotułu takowych apelacyej do prawa albo sądu ormiańskiego zostaje sprawa wszytka, i pod oną apelacyą ani strona, ani sędzia w tej sprawie nie ma nic wznawiać, ale tak w milczeniu zachować się mają.

63 [<37]. Od każdej apelacyej do Króla Jegomości założony, gdy Król Jegomość w Koronie jest, strona która apeluje od dekretu prawa ormiańskiego, ma naprzód dać prawu emendy albo nagrody, że daje prawu przez założenie apelacyej do Króla Jegomości, groszy 22; a potym na apelacyą, to jest na pisarza prawa ormieńskiego i na pana pisarza dekretów Króla Jegomości i na kursora złotych ośm dać winien. A gdy Król Jegomość byłby za Koroną, tedy telko jedne emendę, jako groszy 22, ale na apelacyą we dwójnasób, to jest złotych szesnaście dla dalszej drogi.

64 [<7]. Apelacyej rotuł, gdy przez pisarza prawa ormieńskiego (a ten jest Ichmości panów radziec pisarz) będzie popisany, tedy przedtym już będzie zamknięty pieczęciami dwiema, to jest jedną pana wójta lwowskiego, a drugą panów starszych ormiańskich; ma być wprzód przez obie stronie przeglądany i podpisany, a potym tak obwarowany ma być przez pewnego kursora do Króla Jegomości przez te pany dwa starsze, których prawo na każdy (każdej) rok przy elekcyej dla chowania pieczęci ormiańskiego prawa i dla pieczętowania nią minut z ksiąg ormieńskich i dla wysyłania takowych rotułów apelacyej naznaczy i obierze.

65 [<47]. Jeśliby kto od dekretu prawa albo i sądu wyłożonego ormiańskiego apelował do Króla Jegomości, i apelacyą ona bądź by już była wysłana do dworu Króla Jegomości, bądź niewysłana, aleby jej strona apelująca nie odstąpiła przed prawem, i owszem by onę kończyć chciała, a w tym by chciał ktokolwiek minut tej sprawy z ksiąg ormieńskich, tedy tego odzierać nie może wedle prawa; ale inszych minut w inszych sprawach prawo mu nie ma bronić, tak w ich sprawach zwłaszcza, choć cudzech, w którychby nie była apelacya u Króla Jegomości. To jest prawo. *Wszakże tu się przypomina, iż gdyby komu prawo apelacyej do Króla Jegomości z jakiejkolwiek przyczyny zbronięło od swego dekretu, a strona ukrzywdzona pozwałaby i

IV. Об апелляции

62 [<7]. Если кому декрет в [потребном] суде или в суде выложенном покажется обременительным и он обращался бы по этому поводу к верховному судье и апеллировал бы от суда высочайшему суду короля, своего милостивого господина, апелляция должна быть ему позволена таким образом. Если его превосходительство король в стране, тогда ему по апелляции должен быть предоставлен срок или фаталия (пресекательный срок) трижды по три недели для возвращения этого дела от его величества короля. А если бы его величество король не был в стране, а где-либо в другой стороне, тогда ему следует предоставить срок или фаталию трижды по девять недель, как описано выше. А пока апелляция будет у его величества короля и не будет отправлена, пусть даже выйдут такие сроки или фаталия, стороны не могут по этой причине закупать [суд], но все дело останется в той же силе вплоть до принесения ротула [письма, декрета, документа, сложенного текстом внутрь и опечатанного] по этой апелляции в правление или в армянский суд, и ни стороны, ни судья не должны об этой апелляции ничего разузнавать, но должны пребывать в молчании.

63 [37]. От каждой апелляции, внесенной к его величеству королю, если его величество король в стране, сторона, апеллирующая на декрет армянской юрисдикции, прежде платит суду пошлину или вознаграждение за внесение апелляции к его величеству королю 22 гроша; а затем должна дать за оформление апелляции, то есть на писаря армянского суда, и на пана писаря декретов его величества короля, и на курьера (курсора) 8 злотых. А если его величество король за пределами страны, тогда пошлину в том же размере, то есть 22 гроша, но на апелляцию в двойном размере, то есть 16 злотых, ввиду более дальней дороги.

64 [<7]. Ротул этой апелляции, подготовленный писарем армянского суда (а это писарь их превосходительств панов советников), прежде чем будет опечатан двумя печатями, то есть одной печатью пана войта львовского, а второй – панов старших армянских, должен быть просмотрен и подписан обеими сторонами, а затем отправлен через курьера к его величеству королю теми двумя панами старшими армянского права, которых суд назначает и выбирает на каждый год во время выборов для хранения печати армянского суда, удостоверения печатью выписок из армянских книг и отправления таких ротулов апелляций.

65 [<47]. Если бы кто апеллировал на декрет [потребного] суда или выложенного армянского суда к его величеству королю и эта апелляция то ли уже была отправлена ко двору его величества короля, то ли не отправлена, но апеллирующая сторона не отступила бы от нее перед судом и была намерена довести ее до конца, а тем временем кто-либо потребовал выписку по этому делу из армянских книг, ему это не может быть позволено по закону; но других выписок по другим делам закон ему не возбраняет, как по своим собственным делам, так и по чужих, по которым нет апелляций к его величеству королю. Таков закон. *Если же речь пойдет о том, чтобы суд запретил кому-нибудь по каким-либо причинам апелляцию к его величеству королю на декрет суда, а ущемлен-

prawo i stronę do Króla Jegomości o niedopuszczenie onej apelacyjej i dokończenie (dokończenia) jej, a z tej miary domagałby się u prawa wydania sobie pod pieczęciami procesu onej wszytkiej sprawy, tedy mu już tego prawo bronić nie może.

66 [<20, 69]. Gdy rotuł apelacyjej zaniesiony będzie do prawa ormińskiego od Króla Jegomości, tedy naprzód powinno prawo głosem opowiedzieć przed prawem, że takie a takie rotuły apelacyjej od Króla Jegomości zaniesione są. Potym gdy która strona przypozowie drugą stronę do otworzenia rotułu apelacyjej, zaniesionej od Króla Jegomości, tedy po otrzymaniu relacyjej przed prawem, naprzód, jeśli strona stanie ta, która była apelowała do Króla Jegomości, ma dać pisarzowi prawa ormieńskiego od klucza (jako to w prawie nazywają) groszy 6. A gdyby in contumaciam strony rotuł apelacyjej był otwierany, tedy takowe groszy 6 pisarzowi ten, ktoby pozywał stronę do otwierania rotułu, ma dać. A to ma pisarz w protokół albo terminarz spraw onego prawa napisać dla nagrody przyszłych nakładów.

67. A po przeczytaniu dekretu Króla Jegomości z onej apelacyjej, tedy ta strona, za którą dekret Króla Jegomości nakaże, od przyjęcia i zapisania, onego do ksiąg prawnych da (do) groszy 3.

68. Potym do dalszej egzekucyjej dekretu Króla Jegomości albo też prawa ormieńskiego postępują strony według potrzeby swej.

69 [<91]. Jeśli się trafi, aby kto od prawa apelował do Króla Jegomości, i sprawę by onę stracił, tedy takowy podpada winę prawu złoty jeden i dwa grosza dla tego, że dekretu prawa ormieńskiego nie przyjął był.

70 [<92]. A jeśli by kto apelował do Króla Jegomości, i dozwolonoby mu od prawa, a on by potym w czas w drugim prawie albo sądzie wyłożonym odstąpił od apelacyjej, a o tym obwieściłby stronę, tedy takiemu prawo ma wrócić pieniądze, na apelacją przezeń położone, telko złoty wytrącić ma i pisarzowi prawa ormieńskiego dać ma.

71 [<93]. Każdy, który apeluje od dekretu prawa ormieńskiego do Króla Jegomości, tedy takowe pieniądze ośm złotych zarazem, póki prawo albo sąd siedzi, położyć ma. *Teraz w tym folge prawo stronom czyni, że położywszy fant jaki, ma fryst i zwłokę do przyszłego prawa albo sądu na położenie pieniędzy na apelacją. A gdy tego nie uczyni, tedy już apelacja ustanie i dekret wchodzi w rzecz osądzoną.

72 [<94]. A jeśli apelacyjej rotuł przyjdzie przed terminem albo fatalia bądź trojga trzech niedziel, bądź trojga dziewięci niedziel, a strony obiedwie zezwolą się, aby był otworzony, tedy to może być. Ale przed wyściem fatalia i poki strona która nie zezwoli, nie może być otworzony, aż po wyściu tych fatalia.

73 [<37]. A po skończeniu tej sprawy koždy, który prawo przegra, powinien nakłady temu, który zyskuje sprawę, wszystkie księgom jawne oddać. A takowych nakładów szacunek wziąć ma od pisarza pod pieczęcią małą miescką a z podpisem ręki jego. A płacić się takowe nakłady mają do zachodu słońca albo do bliższego prawa i sądu gotowymi pieniędzmi.

ная сторона подала бы иск и на суд, и на сторону к его величеству королю о недопущении ей апелляции и ее совершении и по этому поводу потребовала бы от суда выдачи ей под печатями процесса всего этого дела, в таком случае суд не может ей этого запретить.

66 [<20, 69]. Когда в армянский суд от его величества короля поступит ротул апелляции, суд прежде должен громко объявить перед судом, что от его величества короля поступил такой-то ротул апелляции. Затем, когда сторона вызовет другую сторону к вскрытию ротула апелляции, поступившей от его величества короля, прежде всего, после получения извещения перед судом, если обратится сторона, апеллировавшая к его величеству королю, она должна дать писарю армянского суда “за ключ” (так это называется в праве) 6 грошей. А если бы ротул был открыт по причине неподчинения стороны, тогда эти 6 грошей должен дать писарю тот, кто вызвал сторону в суд для вскрытия ротула. И это писарь должен записать в протокол или в календарь (расписание) дел этого суда для будущего возмещения издержек.

67. А после прочтения декрета его величества короля по этой апелляции сторона, в пользу которой вынесен королевский декрет, для принятия и записи его в судебные книги даст 3 гроша.

68. Затем для дальнейшего исполнения декрета его величества короля или же армянского суда стороны действуют по своей надобности.

69 [<91]. Если случится, что кто-то апеллировал от суда к его величеству королю и проиграл, такой человек подлежит штрафу в один злотый и два гроша в пользу суда, ибо не принял декрета армянского суда.

70 [<92]. А если бы кто апеллировал к его величеству королю и суд ему это позволил, а он потом на следующем заседании или выложенном суде отказался бы от апелляции и об этом уведомил сторону, тогда суд должен возратить ему деньги, уплаченные за апелляцию, вычтя злотый и отдав его писарю армянского суда.

71 [<93]. Каждый апеллирующий на декрет армянского суда к его величеству королю эти деньги – восемь золотых – должен уплатить сразу, пока идет заседание или выложенный суд. *Сейчас закон делает сторонам уступку и позволяет, внося некоторый залог, получить отсрочку для уплаты денег за апелляцию до следующего заседания или суда. А если этого не сделает, тогда апелляция приостанавливается и декрет вступает в законную силу.

72 [<94]. А если ротул апелляции поступит раньше срока или фаталии хоть в трижды по три недели, хоть трижды по девять недель и обе стороны согласятся, чтобы он был вскрыт, тогда это возможно. А до истечения фаталии, пока одна из сторон, не даст согласия, вскрыт быть не может, только по истечении фаталии.

73 [<37]. А после окончания этого дела каждый, кто проиграл суд, обязан возместить выигравшему суд все судебные издержки, зафиксированные в книгах. Счет этих издержек он должен взять у писаря под малой городской печатью и с его подписью. А уплатить эти издержки надлежит наличными деньгами до захода солнца или до ближайшего заседания или суда.

V. O przysiędze

74 [~~124~~; 8]. Gdyby kto kogo prawnie do przysięgi przywodził, ma ten sam (sąm), który przywodzi do przysięgi, trzykroć wody nalewać na ręce temu, kto ma przysięgać. A ten, który przysięgał, powinien dać sędze kościelnemu od odmykania kościoła groszy 6. A jeśli by nie doszła przysięga, tedy obie stronie powinni są cokolwiek dać sędze kościelnemu. Także też i panu wójtowi powinien dać ten, który przysięgał, groszy 6.

75 [~~124~~]. Do słuchania czynienia takowej przysięgi z stronami powinien iść do kościoła ormiańskiego naprzód pan wójt i dwaj panowie starsi i pisarz dla wydawania przysięgi temu, co ma przysięgać z pisma i dekretu prawnego.

76 [~~124~~; 30, 32]. Jeśli by skazało prawo ormiańskie przysięgę mieszczaninowi przeciwko drugiemu mieszczaninowi, tedy ma być dany czas do trzech niedziel. A to się zwykło dziać w sądzie gajnym wyłożonym. A w prawie potrzebnym, gdy gość jaki którego mieszczanina Ormianina tutecznego pozywa o co, do czwartego dnia albo do bliższego prawa przysięgi idą.

77 [~~124~~; 49]. Jeśli by kto komu był winien, a nie chciałby zapłacić dobrowolnie, a przed prawem albo sądem stojąc rzekłby wierzycielowi swemu: Znam (znąm), że ci winien, nie prze się, ale nie mam gotowych pieniędzy, ani żadnego towaru, czym bym ci miał zapłacić, wszakże a toć ten dług zapiszę na osiadłości swojej, tedy takowy dłużnik bez przysięgi nie może być, gdyby mu on kredytor albo wierzyciel w tym wiary nie dał, musiałby to przysięgą potwierdzić.

78 [~~124~~; 51]. Gdyby się trafiło, żeby Ormianina obywatela tutecznego gdziekolwiek na jarmarkach o co zapozwano do prawa na tamtym miejscu, i nakazano by mu przysięgę, tedy powinien tamże dosyć uczynić dekretowi i przysięgę oddać bez wszelkiej ekscypcyj do prawa swego.

79 [~~124~~]. To też i przytym wiedzieć potrzeba, iż gdy przed urzędem Ichmości panów radziec lwowskich albo przed prawem majdeburskim sprawę ma który tuteczny mieszczanin Ormienin z kimkolwiek, a przyszłaby na Ormianina z dekretu onego urzędu albo prawa przysięga, tedy już nie w kościele ormiańskim podług prawa ormiańskiego, ale tam przed onym urzędem albo prawem przysięgę czynić powinien. *Na co są dekreta świętej pamięci królów polskich, a mianowicie w sprawie przed paną rajcy między niejakim Połomskim aktorem a Waśkiem Filipowiczem Ormieninem pozwanym.

80 [~~124~~; 70]. Jeśli by kogo zapozwano do wójta w domu jego, i sprawa by szła o przysięgę, a powodna strona nie stanęłaby na termin do słuchania onej przysięgi, tedy traci sprawę swoje, a pozwana strona usprawiedliwia się, położywszy pamiętne panu wójtowi groszy 3, i bywa wolna od tej sprawy. Takież postępek jest i u prawa potrzebnego albo u sądu wyłożonego.

81 [~~124~~; 71]. A jeśli by pozwana strona nie stanęła na termin oddać przysięgę, także sprawę swoje traci, w czym mu winę dano w radzie (w rajce) albo sądzie, i powinien płacić powodowi; takie prawo o tym jest.

V. О присяге

74 [**<124; 8**]. Если кто по суду приведет кого к присяге, тот, кто привел к присяге, должен сам трижды налить воду в руки тому, кто должен присягать. А присягнувший обязан дать церковному слуге за открытие церкви 6 грошей. А если бы присяга не состоялась, тогда обе стороны обязаны дать что-нибудь церковному слуге. Также пану войту присягнувший обязан дать 6 грошей.

75 [**<124**]. Для слушания исполнения этой присяги со сторонами в армянскую церковь должны идти прежде всего пан войт и двое панов старших, а также писарь для выдачи присягающему присяги на письме и судебного декрета.

76 [**<124; 30, 32**]. Если армянский суд прикажет присягу мещанину против другого мещанина, тогда должно быть назначено время до трех недель. И это обычно делается в открытом выложенном суде. А в потребном суде, когда гость подал о чем-нибудь иск на мещанина, местного армянина, тогда присяга назначается до четвертого дня или до ближайшего суда.

77 [**<124; 49**]. Если бы кто был кому-либо должен, и не хотел возместить добровольно, и сказал бы своему кредитору, стоя перед потребным или выложенным судом: “Знаю, что я должен, не отрицаю, но у меня нет наличных денег и никакого товара, которым бы мог заплатить, поэтому я запишу этот долг на своей оседлости”, – тогда такой должник может обойтись без присяги, но если кредитор ему в этом не поверит, то должен подтвердить присягой.

78 [**<124; 51**]. Если случится, что какого-то армянина, местного жителя, где-нибудь на ярмарках вызовут в суд в том городе и ему будет приказана присяга, тогда он должен удовлетворить декрет там же и принять присягу без никаких возражений к своей юрисдикции.

79 [**<124**]. Следует знать также и то, что если местный мещанин армянин будет иметь дело с кем-нибудь перед правлением их превосходительств панов советников львовских или перед магдебургским судом и декретом правления или суда ему будет назначена присяга, то тогда он должен будет давать присягу уже не в армянской церкви, а там, перед тем правлением или судом. *На это имеется декрет святой памяти королей польских, а именно – по делу перед панами советниками между неким Поломским, истцом, и армянином Васько Филиповичем, ответчиком.

80 [**<124; 70**]. Если бы кого вызвали к войту в его доме, и дело бы шло о присяге, и истец не явился бы в срок для слушания этой присяги, тогда он проигрывает свое дело, а ответчик оправдывается, уплатив пану войту 3 гроша памятного, и освободится от этого дела. И в потребном суде, и в выложенном суде действует одинаковый порядок.

81 [**<124; 71**]. А если ответчик не явится в срок совершить присягу, он также проигрывает свое дело, по которому его обвиняют в правлении или в суде, и обязан уплатить истцу; закон об этом таков.

82 [<124; 68]. O myto zasłużone, zatrzymane po śmierci którego gospodarza, któryby umarł bez testamentu, sługa Ormianin ma przysiąc sam (sąm) jeden według prawa ormiańskiego, a blizki tego zmarłego powinien zapłacić myto jego zasłużone, jako wiele by mu przychodziło. A jeśliby sługa był inszej nacyej, tedy także powinien przysiąc po zmarłym panie i gospodarzu swym według prawa swego, a blizki onego zmarłego powinien mu zapłacić z dóbr jego pozostałych, a to gdzieby z obu stron świadectwa nie było; tedy w takowych sprawach takie prawo jest.

83 [<124; 76]. Jeśli się trafiło, żeby kto za kogo ręczył, a iśca by samego nie było, który winien, w tymby pozwano (pозwano) rękojmią do prawa i pytanoby (pytanoby) go, jeśli się przyznawa do rękojemstwa, a on by się nie przął, ale owszem przyznałby się do takiej poręki, a w tym skazanoby od prawa, że powinien płacić rękojmia, ponieważ się przyznał; a gdy terminy zapłaty wynidą i tym się rękojmia zaszczyci, że pieniędzy nie mam (mąm), towar mam, czym będę mógł, tym będę płacił, a w tym co Pan Bóg i prawo najdzie, a kredytor w tym by mu wiary nie dał i pociągałby go do przysięgi, tedy rękojmia nie powinien przysięgać o cudzy dług, i ma tym płacić, czym będzie miał, tak jako się taki towar sprzedaje na targu.

84 [<124; 77]. Jeśli od prawa komu skazano przysięgę w wielki post, równym przeciwko równemu obywatelowi w jakiejkolwiek sprawie, tak w wielkiej, jako i małej, tedy takowa przysięga ma być odłożona do pierwszego wtorku po niedzieli przewodnej, ponieważ że oba jednego z miasta ludzie są.

85 [<124; 78]. A jeśliby sprawa była z mieszczaninem Ormieninem a gościem, tedy powinien oddać przysięgę czwartego dnia, bądź też i tegoż dnia, jako się komu podobać będzie; tak nas prawo uczy.

86 [<65]. To też wiedzieć potrzeba, że opiekunowie albo plenipotentówie z prawa dani, i ociec za syna, albo syn za ojca, mąż za żonę, nie mogą za nikogo przysięgać, tylko własna sama persona, której nakażą przysięgę, tak męzczyzna jako i białągłowa.

VI. O poręce

87 [<25]. Jeśli kto za kogo ręczył do prawa postawienia obywatela swego miasta o dług albo o jaką inszą rzecz, ma być mu według prawa dana zwłoka po trzykroć do trojga trzech niedziel, aby iśca postawił do prawa, wyjąwszy pomocne rzeczy tego iśca, to jest chorobą prawdziwą albo posługą królewską i inszymi słusznymi przyczynami.

88 [<26]. A jeśliby takowy iściec nie był w Koronie, a tego by dowiódł dowodnie, ma mu być po trzykroć po dziewięci niedziel.

89 [<27]. A jeśli iściec jest gość, tedy rękojmi ma być dany czas po trzykroć po cztery dni do prawa postanowienia, a w tym czasie, jeśliby iśca nie mógł dostać, tedy mu ma być dany dalszy czas wedle prawa, jako wyżej jest napisano.

82 [<124; 68]. О заработке, оставшемся после смерти какого-либо хозяина, который бы умер без завещания, слуга-армянин по армянскому закону должен присягнуть сам-один, а родственник умершего обязан выплатить ему его заработок, сколько бы много ему ни приходилось. А если бы слуга был другой нации, тогда он также обязан присягнуть после смерти своего господина и хозяина согласно своему закону, а родственник покойного обязан ему выплатить из оставшегося имущества; это тогда, когда с обеих сторон нет свидетельств; тогда в таких делах закон таков.

83 [<124; 76]. Если бы случилось, чтобы кто за кого-либо поручился, а самого ответчика, который должен, не оказалось, а тем временем самого поручителя вызвали бы в суд и спросили, признает ли он свое ручательство, а он бы не отрицал, но признался бы в таком ручательстве, и судом бы было приказано, что поручитель обязан уплатить, поскольку признался, а когда выйдут сроки уплаты, поручитель защитится тем, что, мол, денег у меня нет, есть товар, чем могу, тем заплачу, как Господь Бог и суд определяют, а кредитор в этом бы ему не поверил и потребовал бы присяги, тогда поручитель не обязан присягать по чужому долгу и должен платить тем, что имеет, по рыночной цене такого товара.

84 [<124; 77]. Если бы судом кому была назначена присяга в Великий пост, равному жителю против равного, по какому-либо делу, как большому, так и малому, тогда такая присяга должна быть отложена до первого вторника после Светлой недели, поскольку они оба люди из одного города.

85 [<124; 78]. А если бы дело было между мещанином армянином и гостем, тогда он обязан совершить присягу до четвертого дня либо в тот же день, как кому заблагорассудится; так нас учит закон.

86 [<65]. Следует знать также то, что опекуны либо уполномоченные, назначенные по закону: отец за сына, или сын за отца, муж за жену не могут ни за кого присягать, только само то лицо, которому назначат присягу, как мужчина, так и женщина.

VI. О поруке

87 [<25]. Если кто поручился за кого-нибудь, что обеспечит явку жителя своего города в суд по делу о долге или какому-либо иному, ему по закону должна быть предоставлена отсрочка трижды по три недели, чтобы он представил ответчика в суд, исключая оправдательные причины этого ответчика, то есть действительную болезнь или занятость по государственным делам и иные важные причины.

88 [<26]. А если такой ответчик не в стране, и он доказательно это подтвердит, тогда ему должно быть предоставлено трижды по девять недель.

89 [<27]. А если истец гость, тогда поручителю должно быть предоставлено время трижды по четыре дня для обеспечения явки в суд, а если не сможет найти ответчика, тогда по закону ему должна быть предоставлена следующая отсрочка, как описано выше.

90 [<28]. A w tych czasiech jeśli by nie mógł rękojmia iśćca dostać, tedy sam będzie odpowiadał temu, komu ręczył, i takowym postępkim, prawo rozkazuje, aby się każdy usprawiedliwił.

91 [<76]. A kiedy kto kogo ręczy z więzienia albo o rzecz osądzoną w jakiejkolwiek sprawie, a ten by iśćciec nie zapłacił na czas naznaczony, tedy rękojmia płacić i iśćcie się ma pryncypałowi aktorowi.

92 [<76]. Jeśli by się kto jako rękojmia albo poręcznik obligował u prawa, aby gotowymi pieniędzmi dług zapłacił, i zapisał się, tedy już ma na tym stanąć prawo, że już poręcznik dług on powinien zapłacić wierzycielowi swemu gotowymi pieniędzmi, a nie towarami.

VII. O pieczęci i minutach z ksiąg ormiańskich

93 [<10, 19]. Od pieczęci prawa ormiańskiego, gdy jej kto do jakiej minuty z ksiąg ormiańskich przyłożenia potrzebuje, ma dać groszy 3, które należą panom starszym.

94. Do rotułu apelacyj do Króla Jegomości nie powinny strony od pieczęci płacić.

95 [<18]. Gdyby kto chciał minuty wyjąć z ksiąg pod pieczęcią, powinien dać groszy 6. *Ale teraz inaczej płacą, a to wedle terażniejszych czasów, inaczej przedtym; teraz jako z pisarzem zmówisz nagrodę od której minuty.

VIII. O testamentach

96[<116; 3, 31]. Testamenta wszelakie mają być czynione przed panami starszymi, kilką ich z urzędu proszonymi, i kapłanem abo spowiednikiem własnym, albo którym inszym, i takowe testamenta mają być zapisane do ksiąg prywatnych testamentowych, w skarbie kościelnym ormiańskim będących, nakoniec przy powinnych. A te mają być zawsze ważne.

97 [<3]. Testamentem wolno odkazać po śmierci testatora, komu zechce, z dóbr jego, oprócz dóbr stojących i dziedzictwa.

98 [<3, 72]. Jeśli by kto zszedł z tego świata bez testamentu, tedy takowego dobra spadają na żonę i na dzieci, i równy rozdział bierze matka z dziećmi, tak z synami, jako i z córkami. To rozumieć o mężu. A jeśli by i żona sama po mężu zmarła bez testamentu, także też dobra jej spadają na dzieci, i biorą równo bracia z siostrami.

99 [<3, 73]. A jeśli by ociec za żywota którą dziewczkę wyposażył, tedy takowa dziewczka już więcej nic nie ma w dobrach, tak ojczystych, jako i macierzystych, jedno to, co za żywota dano jej odprawę, to jest jej częśćkę, chyba jeśli by jej jeszcze co testamentem odkazano.

100 [<3, 74]. Jeśli by po śmierci ojcowskiej które dziecię zmarło za swoich lat młodych, za żywota matki swej, któryby potomstwa nie miał, tedy takowego dobra spadają na matkę, na bracią i siostry w równy dział.

101 [<116; 3, 75]. A jeśli by zmarł ociec, a nie miałby rodzonego brata, któryby się opiekował sierotami jego, tedy może w on czas być matka opiekunem dziatkom swoim.

90 [<28]. А если за это время поручитель не найдет ответчика, тогда сам ответит тому, кому поручился, и таким путем, велит закон, оправдываться должен каждый.

91 [<76]. А когда кто возьмет кого-либо на поруки из тюрьмы или поручится за кого в решенном судебном деле, а тот не заплатит в назначенное время, тогда поручитель обязан заплатить и отвечать по суду перед истцом.

92 [<76]. Если кто как поручитель обязуется в суде, что уплатит долг наличными деньгами и даст записать, тогда суд должен стоять на том, что поручитель обязан заплатить своему кредитору наличными деньгами, а не товарами.

VII. О печати и выписках из армянских книг

93 [<10, 19]. За печать армянского суда, если кому необходимо ее приложить к какой-то выписке из армянских книг, должен дать 3 гроша, которые принадлежат панам старшим.

94. За наложение печати на ротул апелляции к его величеству королю стороны платить не должны.

95 [<18]. Если кто потребует выписку из книг под печатью, должен дать 6 грошей. Но сейчас платят иначе, по нынешним правилам, а раньше было иначе; сейчас – как договоришься о вознаграждении за какую выписку с писарем.

VIII. О завещаниях

96 [<116; 3, 31]. Любые завещания должны совершаться перед несколькими панами старшими, приглашенными от правления, и священником или собственным исповедником либо кем иным, и такие завещания должны быть записаны в книги частных завещаний, находящихся в армянской церковной сокровищнице (сундуке), и наконец, при близких. И это должно соблюдаться всегда.

97 [<3]. По завещанию завещатель может отписать после своей смерти что угодно из своего имущества, кроме недвижимости и наследства.

98 [<3, 72]. Если кто уйдет из этого мира без завещания, тогда его имущество приходится жене и детям, и мать получает равную долю с детьми, как с сыновьями, так и с дочерьми. Это касается мужа. А если бы и жена умерла после мужа без завещания, ее имущество также приходится детям, и братья получают равные доли с сестрами.

99 [<3, 73]. А если отец при жизни выдал какую дочь с приданым, тогда такая дочь уже ничего не имеет из имущества как отцовского, так и материнского, только то, что ей дали как приданое при жизни, – это ее доля, разве что ей будет что-нибудь отписано по завещанию.

100 [<3, 74]. Если бы после смерти отца умер кто из детей в молодые годы, при жизни матери и у него не было потомства, тогда его имущество переходит матери, братьям и сестрам равными долями.

101 [<116; 3, 75]. А если бы отец умер, не имея родного брата, который бы опекал его сирот, тогда мать может быть опекуном своих детей.

IX. O długach, o dłużnikach i o więzieniu

102 [<31]. Gdyby Ormienin obywatel tuteczny drugiemu Ormieninowi był winien dług jaki, a przyznałby się dłużnik do długu pieniężnego, ma mu być czas dany do zapłaty do trzech niedziel. A jeśli by nie mógł zapłacić do tych trzech niedziel, tedy po wyjściu takowego czasu zapłatę swemu wierzycielowi uczynić powinien albo gotowemi pieniędzmi (jeśli je mieć będzie, albo przysięgę uczyni, że gotowych pieniędzy nie ma), albo towarem wedle szacunku urzędowego, albo dobra stojące puści do używania aż do zapłaty takowego długu. A gdy z tego żadnej rzeczy do zapłaty mieć nie może, tedy ma iść do więzienia i tam siedzieć aż do zapłaty takowego długu. A o płaceniu długów z przewodu prawa albo z dekretów oznaczyło się wyżej, jako się płacić mają.

103 [<12]. Jeśli by kogo dla długów do więzienia wsadzono, powinien ten, który dał wsadzić, dawać mu na strawę przez wszystkie czas, (jak) długo będzie siedział, na każdy dzień po półgroszku. *Tymi czasami prawo znalazło, że więźniom dają po gr. 1, i gdy ciężkie zimna, tedy i drwa do komina albo węgle dla grzania się. Oprócz tego, gdyby takowy dłużnik był wsadzony z jakiego zapisu, gdzieby się odpisał, że się sam (sąm) w więzieniu o swym nakładzie i koszcie ma opatrować, tedy już takiego kredytora prawo do takiej powinności pociągać nie może; wszakże to na rozsądku sędziego i według osoby onego więźnia polegać będzie, aby potym dla głodu i zimna nie umarł, coby był grzech.

104 [<14]. Gdy kto dla długów da kogo do więzienia, i nie dawałby mu wedle prawa po półgroszku na dzień na strawę przez ręce wójtowskie, takowy więzień czwartego dnia ma być wolno z więzienia onego za dozwoleństwem prawa wypuszczony, aże znowu będzie przypozwany do prawa o onże dług, o który siedział.

105 [<11]. Każdy dłużnik, który zostaje u prawa, powinien się uiścić długów swoich i prawnych nakładów popłacić stronie; wszakże co mu na strawę dawał na każdy dzień po półgroszku, nie powinien nagradzać, tak prawo nakazuje.

106. Gdy się kto przyzna do długu prawnego jakiego, a z dekretu prawa potrzebnego pochodziłaby zapłata onego długu, tedy do pierwszego prawa, to jest do czwartego dnia ma on dług zapłacić. A jeśli by nie mógł dosyć uczynić w pierwszym prawie, tedy zwłokę do drugiego prawa otrzymać może. I gdzieby i w drugim prawie nie mógł dosyć uczynić, tedy do trzeciego prawa może mieć folgę; tak prawo uczy *stare, ale terazniejszy w tym płaceniu długów zwyczaj inakszy jest, a to takiemu czasom takie nie bywają dane, jeśli dłużnik ma osiadłość albo towary jakie, tedy się może zastawić i przyczynić tym przeciwko wierzycielowi swemu, takie prawo jest.

107 [<48]. Jeśli by kogo dla długów pozwano do wójta, a onby w mieście ani osiadłości, ani też poręki po sobie nie miał, którego by dla tego dano do więzienia, wtym by go i drugi wierzyciel chciałby zapowiedzieć w więzieniu, tedy prawo nie ma dopuścić tego, aże będzie pierwaj wolny z więzienia od pierwszego kredytora; a potym ma go dać przypozwać według prawa.

IX. О долгах, должниках и тюремном заключении

102 [<31]. Если бы армянин, местный житель, был должен другому армянину какой-нибудь долг и должник свой денежный долг признал, ему должен быть дан срок для уплаты до трех недель. А если бы не уплатил в три недели, тогда по окончании этого времени обязан уплатить своему кредитору или наличными деньгами (если будет их иметь, или присягнет, что наличных денег не имеет), или товаром по судебной оценке, или передаст в пользование недвижимое имущество до уплаты этого долга. А если ничего из этого для уплаты у него нет, тогда он должен идти в тюрьму и сидеть там вплоть до уплаты этого долга. Об уплате же долгов по суду или по декретам написано выше, как следует платить.

103 [<12]. Если бы кого посадили в тюрьму за долги, тот, кто его посадил, обязан давать ему на пропитание все то время, сколько он будет сидеть, по полгроша ежедневно. *В настоящее время закон велит, чтобы заключенным давали по 1 грошу, а когда зима холодная, то и дрова для топки либо уголь для обогрева. Кроме случаев, когда такой должник был посажен в тюрьму по расписке, в которой бы обязался, что сам будет заботиться о средствах на свое содержание в тюрьме, тогда уж такого кредитора привлекать к такой повинности нельзя; впрочем, это будет оставаться на усмотрение судьи и зависеть от личности этого заключенного, дабы потом он не умер от голода и холода, что было бы грехом.

104 [<14]. Если кто за долги посадит кого в тюрьму и не будет давать по полгроша в день на пропитание по закону через войта, такой заключенный должен быть освобожден из тюрьмы на четвертый день по разрешению суда, пока снова не будет вызван в суд из-за этого же долга, за который сидел.

105 [<11]. Каждый должник, признанный судом, обязан уплатить стороне свои долги и судебные издержки; но того, что кредитор давал на его пропитание по полгроша в день, возмещать не должен, так велит закон.

106. Если кто признает какой долг в суде и декретом потребного суда его бы обязали этот долг уплатить, то он обязан уплатить до первого суда, то есть до четвертого дня. А если бы не мог удовлетворить в первом суде, тогда может получить отсрочку до второго суда. А если и на втором суде не сможет удовлетворить, тогда может иметь поблажку до третьего суда; так учит закон *старый, но нынешний обычай в уплате долгов иной; если должник имеет оседлость или товары, то ему такие отсрочки не предоставляются, тогда он может внести залог и так ответить своему кредитору, таков закон.

107 [<48]. Если кого за долги вызвали к войту, и он бы не имел оседлости, ни также поручителя за себя, и его на этом основании посадили в тюрьму, и в это время другой кредитор хотел бы заявить на него в тюрьме, суд не может этого допустить, пока прежде он не будет освобожден из заключения первым кредитором; а потом он может вызвать его по закону.

108 [<81]. Jeśli się trafi, żeby kto strony długów zechciał z miasta przed kredytyr swymi zjechać, albo by mu się jakie insze mieszkanie trafiło, a za tym by kredytorowie areszta kładli aż do trzeciego prawa na wszelakich dobrach dłużnika swego, tak na stojących, jako i na ruchomych, tedy ma pytać powód w tym trzecim prawie o dalszym postępku prawa, a prawo mu nakaze, aby iśćca szukał i dał przy-pozwać do trzeciego prawa; i żadałby powód od prawa listownego pozwu, tedy mu tego prawo nie ma bronić i dać pozew na takiego iśćca do blizkiego prawa, gdziebykolwiek był, a powód na każde prawo stojąc ma się opowiadać, że ostrzegam (ostrzegam) czwartego sądu, jako się kolwiek długo zwlecze, pokiby iśćca nie znalazł do blizkiego sądu, i nie ma powód dopuszczać żadnego prawa, pokiby iśćca nie znalazł.

109 [<88]. Gdyby kto dał komu cerograf albo zapis na dług, i poka-zowały on u prawa, a on by się przął i nie przyznawał jako niewinien, i rzekłby: prawda, że to mój zapis jest, alem zapłacił dług, i nie winienem, ale to zapis jest zadzierżany, i z obudwu stron nie mieliby świadków, tedy ten bliższy przysiąc na swą mowę zaniesionej zapłaty i zadzierżenia zapisu, i tak się powodowi usprawiedliwi prawnie. A jeśli by dobrzy ludzie świadczyli z której strony, tedy takowe świadectwo ma być przyjęte. A jeśli by mówił, zem tyło zapłacił, a ostatek jestem mu winien, tedy do czego się przyzna, to ma zapłacić, a czegoby przął, na to ma przysiąc, i tak się usprawiedliwi, abowiem nie może lepiej i drożej zapłacić.

110 [<89]. A jeśli by się swego zapisu przął, mówiąc, że nie jest mój zapis, a pieczęć by jego, albo nie jego była, a w zapisie byliby opisani świadkowie, przed którymi zapis uczyniony był, a debitor albo dłużnik przecie by się tym bronił, mówiąc, zem mu nic nie winien, ani też mój zapis jest, na coby kredytor żywych świadków do prawa przy-wodził, i świadkowie by zeznali, jako takowy zapis przed nimi uczyniony jest, którym świadkom prawo mogłoby dać wiarę, tedy takowy człowiek do przysięgi brać się nie może, ale raczej ma zapłacić takowy dług i ze wstydem od prawa odiść, że się swego własnego zapisu zaprzął i dobrych ludzi świadectwo w niwecz obracał; i takie prawo w takowych sprawach ma być.

111 [<90]. Długi, zapisowane na stojącej majątności, u prawa mają być zapisowane, a nie w zapisach ręcznych.

X. O rumowaniu w dobra stojące którego dłużnika

112 [<40]. Rumowanie domów tak macie: którego rok wynidzie, a pan tego domu albo gruntu nie mógłby onego odzierać dla ubóstwa swego, tedy na nastawanie kredytora albo wierzyciela ma wyniść pan wójt z przysięgłymi starszymi do tego domu, i temu, któremu za dług ma być on dom albo grunt dany przez stopnie prawne, tedy urząd on ma podać w ręce wrzeciędz kredytorowi, dając znać, że już pod jego mocą ma być, a ten człowiek na kuchnię ognia ma nałożyć i dać gospo-

108 [<81]. Если случится, что кто из-за своих долгов захочет уехать из города от своих кредиторов, или же у него случилась иная задержка, а тем временем кредиторы наложили бы арест на всяческое имущество своего должника вплоть до третьего суда, как на недвижимое, так и движимое, тогда истец должен спросить на этом третьем суде о дальнейших действиях суда, а суд ему прикажет, чтобы истец искал и дал вызвать к третьему суду; и если истец потребует от суда письменного вызова, тогда суд не может в этом ему отказать и должен дать вызов на такого ответчика на ближайший суд, где бы он ни был, а истец на каждом заседании, должен стоя заявлять, что я, мол, сохраняю за собой право четвертого суда; и это будет продолжаться так долго, пока он не найдет и не вызовет ответчика в ближайший суд; и истец не должен пропускать ни одного суда, пока не найдет ответчика.

109 [<88]. Если бы кто дал кому-нибудь долговую расписку и тот показал ее в суде, а он бы отрицал и не признавал, что должен, и сказал: “Правда, что это моя расписка, но долг я уплатил и не должен, но эта расписка задержана”, – и с обеих сторон не было бы свидетелей, тогда этот последний должен присягнуть в своих словах о совершении уплаты и задержке расписки, и так он оправдается по суду перед истцом. А если бы с которой стороны свидетельствовали добрые люди, тогда такое свидетельство должно быть принято. А если бы сказал, что я, мол, уплатил столько-то, а остаток ему должен, тогда должен уплатить то, в чем признался, а чего бы не признал, о том должен присягнуть, и так он оправдается, ибо не может уплатить лучше и больше.

110 [<89]. А если бы отказывался от своей расписки, говоря, что это, мол, не моя расписка, а печать была бы его или не его, но в расписке были бы записаны свидетели, перед которыми запись совершена, а дебитор или должник при этом защищался, говоря, что я, мол, ему ничего не должен и расписка не моя, на что бы кредитор привел в суд свидетелей, и свидетели заявили, что эта запись сделана при них, и этим свидетелям суд мог бы верить, тогда такой человек не может добиваться присяги, но обязан такой долг уплатить и уйти из суда с позором, что отрекся от своей собственной расписки и свидетельство добрых людей обращал в ничто; и в таких делах суд должен быть таким.

111 [<90]. Долги, записанные на недвижимое имущество, должны записываться в суде, а не в частных расписках.

Х. О румовании (введении в собственность) на недвижимое имущество должника

112 [<40]. Румование (введение в собственность) на дом производителе так: когда у кого выйдет срок, а хозяин того дома или земельного участка по своей нищете не мог бы получить его обратно, тогда по настоянию кредитора или заемщика войт с двумя старшими присяжными должен выйти на ту усадьбу и тому, кому этот дом или участок следует отдать по итогам судебного процесса, и тогда правление должно вручить кредитору замок, давая знать, что отныне [дом, усадьба] в его власти, а тот человек должен зажечь огонь в кухне и дать хозяину время до

darzowi do trzech niedziel czasu dla wyprowadzenia się stamtądto między sąsiady; a jeśli jest gość, tedy do czwartego dnia.

113 [<41]. A jeśliby potym wierzyciel chciał, takowy dom sobie wyrumowany z urzędu mając, samemu gospodarzowi dziedzicowi (nając), to na jego woli będzie. Także i przędac, komu chce, przed świadkami może, a co na dług więcej zbywało, tedy to wrócić onemu gospodarzowi; a jeśliby czego niedostawało do zapłaty długu, tedy onego ostatka ma prawem szukać od onego dłużnika swego.

114 [<42]. A jeśliby nie chciał ten nając którego dom był, a on by mu wierzyciel nie chciał życzyć, i takby on dom został pustkami, tedy cokolwiek się zepsuje, tedy on kredytor powinien będzie dać naprawić swymi pieniędzmi, ponieważ na jego opiekę przypadł ten dom.

115 [<43]. A jeśliby inszemu chciał nając, tedy bliższy on gospodarz, którego dom jest dziedziczny, dawszy ten czynsz, ono mieszkanie trzymać.

116 [<44]. Ten, który do rumowania pana wójta i pany starsze wywiedzie, powinien dać panu wójtowi groszy 6, przysiężnikom groszy 6, a słudze grosz 1. A jeśliby razem wwięzowanie i rumowanie oddano, tedy dwa razy tylo ma obłożyć, jako w górę jest napisano, tak wójtowi jako i przysiężnikom. *To wedle starego czasu prawo; terażniejszych czasów już poprawionych w postępках tych tak się zachowuje: Gdy kredytor albo wierzyciel wedle zapisu swego urzędowego na jaki dług zapłaty swej od dłużnika na czas opisany w zapisie mieć nie może, tedy wedle kontenta zapisu swego zwykł postępować i pana wójta z pany starszymi zwykł do domu albo gruntu wywieść, bądź na wwięzowanie, rumowanie i posesyą, z osobna na każdy stopień, bądź też na wszystkie trzy rzeczy, oraz zarazem w dobra swego dłużnika; tedy od każdego stopnia panu wójtowi, panom starszym i pisarzowi dawać zwykł kredytor groszy 18, a słudze z tego panowie wierni dają grosz 1. A otrzymawszy takowe trzy stopnie, ostatni raz kredytor powinien wywieść tenże urząd na exekwucyą tych otrzymanych stopniów, aby mu pan wójt z pany wiernymi dobra one jego dłużnika podał i nagrody nakładów prawu jawnych, jeśli będą przysądzone.

117. A gdy zaś z jakiego przewodu prawa do takowych stopniów otrzymania przychodzi, tedy między sąsiady pierwszy stopień wwięzowania od dekretu we trzy niedziele, i tak drugie po tym stopnie, także każdy we trzy niedziele osobne. A między gościem do czwartego dnia, także każdy stopień z osobna także czwartego dnia.

118. A relacye dawania takowych stopniów przez pana wójta i pany wierne czynione bywają przed Ichmości pany rajcy lwowskimi, a to wedle dekretu Króla Jegomości z miastem na to mianego.

119 [<56]. A przy wwięzowaniu i przy innych dalszych stopniach dawaniu takie się ceremonie zachować zwykły na gruncie tym albo domu, w którym się stopnie te dawać mają. Naprzód pan wójt, mając przy sobie dwu albo trzech i czterech panów starszych od prawa albo od urzędu Ichmości panów radziec (gdy wedle zapisu dzieje się

трех недель для выселения оттуда к соседям; а если это гость, тогда до четвертого дня.

113 [<41]. А если потом заемщик, получив в свое распоряжение таковой дом по суду, пожелает сдать этот дом его наследственному собственнику в аренду, то это в его воле. Может и продать, кому захочет, при свидетелях и излишек от суммы долга возратить этому хозяину; а если не хватит для возмещения долга, тогда должен в судебном порядке добиваться от должника доплаты.

114 [<42]. А если бы тот, чей был дом, не захотел нанимать, а тот кредитор тоже ему не посочувствовал, и тот дом остался пустовать, тогда, если что-то испортится, тот кредитор обязан будет отремонтировать за свои деньги, поскольку этот дом достался ему в опеку.

115 [<43]. А если бы захотел сдать в наем кому другому, тогда предпочтительнее, чтобы тот хозяин, которому дом принадлежит по праву наследства, уплатив за аренду, получил это жилье.

116 [<44]. Тот, кто выведет пана войта и панов старших на румование, обязан дать пану войту 6 грошей, присяжным 6 грошей, а слуге 1 грош. А если одновременно предоставлено ввязание и румование, тогда описанное выше следует заплатить вдвойне как войту, так и присяжным. *Так по старому закону; а в настоящее время внесено исправления и это действие производится так. Когда кредитор или заемщик не может получить от занимаателя возмещения долга согласно судебному акту в сроки, указанные в судебной записи, тогда для удовлетворения своей записи действует обычным порядком и выводит пана войта с панами старшими на дом или участок для ввязания, румования или посессии на имущество должника, на каждую ступень особо или одновременно на все три действия; тогда за каждое действие пану войту, панам старшим и писарю кредитор уплачивает по обычаю 18 грошей, а слуге паны присяжные из этих денег дают один грош. А получив эти три ступени, кредитор должен в последний раз вывести это же правление для исполнения этих полученных ступеней, чтобы пан войт с панами присяжными отдал ему это имущество его должника и [распорядился о] возмещении известных суду расходов, если будет присуждено.

117. И когда в деле о переводе права доходит до таких ступеней приобретения, тогда между соседями первая ступень ввязания согласно декрету в течение трех недель, а затем вторая ступень также отдельно через три недели. А между гостем [и мещанином] до четвертого дня, каждая ступень отдельно до четвертого дня.

118. А отчеты о предоставлении таких ступеней делаются паном войтом и панами присяжными перед их превосходительствами панами советниками львовскими, согласно имеющемуся на это декрету его величества короля для города.

119 [<56]. А при ввязании и при других ступенях передачи по обычаю проводится следующая церемония на том участке или в доме, в котором эти ступени должны предоставляться. Прежде всего пан войт, имея при себе двух, или трех, или четырех панов старших, приданных

wwiązanie albo insze stopnie) przydanych, i będąc na groncie onym, każe się ująć wrzeciądza u domu onego u drzwi których temu wierzycielowi, albo temu, który prawo przewiódł, i mówić będzie tymi słowy: Ja tobie daję wwiązanie etc. mocą Bożą, mocą Króla Jegomości, mocą prawa ormiańskiego w te dobra dłużnika twego, na które masz (albo) zapis urzędowy (albo) przewód prawa w takiej sumie, jaka się pokazuje, i oddawam (oddawam) te dobra w twoje moc po pierwsze, po wtóre, po trzecie, i po czwarte mimo prawo. I pytać ma pana starszego, który przy nim będzie, przedniego, jeśli dobrze i wedle prawa stało się to wwiązanie, także i drugiego; a oni odpowiedzą, iż się takowe wwiązanie stało dobrze i wedle prawa ormiańskiego. Taki postępek zachowa się i w dalszych stopniach.

120 [<57]. A jeśli tylko goły plac był bez budowania, tedy na taki plac wstąpiwszy pan wójt z pany starszymi, tak postąpi, jako wyżej jest opisano; taki postępek w tych sprawach jest.

XI. O areszcie albo szperunku

121 [<46]. Jeśli kto chciał dla długów na czyje dobra, tak na stojące, jako i na ruchome, aresztu albo szperunku od prawa, powinien odłożyć przed prawem groszy 4 i dać areszt zapisać, aby w mocy jego sprawa była; wszakże takowego aresztu albo szperunku może otrzymać od prawa przeciwko takowemu, któryby był nieco podejrzany, albo niebezpieczny. I takowy powód ma sobie prawo zakupić i tak odprawować swą sprawę.

122 [<60]. Gdy się trafi, żeby kto długu swego nie mógł zapłacić na czas naznaczony, a wierzyciel szukałby zapłaty swej i dowiedziałby się o dobrach jakich dłużnika swego, tak o pieniądzech, o towarach, jako też i o stojących dobrach, tak między kupcami, jako i między inszymi personami, na którymkolwiek miejscu cobykolwiek było onego dłużnika, i prosiłby od prawa na takowe dobra o areszt albo szperunek urzędowy, a takowy dłużnik nie byłby doma, aleby odjechał do cudzej strony, kupcząc bądź na morzu, bądź w cudzych krajach, bądź by też był w zatrzymaniu jakim, bądź by też chorował, albo by umarł, a takowy wierzyciel zapłaty długu swego na czas naznaczony nie miałby od swego dłużnika, tedy na takowych dobrach takowego człowieka, dłużnika swego, gdzieby się jedno o nich na którymkolwiek miejscu dowiedział, może areszt albo szperunek otrzymać od prawa, i prawo mu tego nie ma zbraniać, aby mu one dobra w moc jego podało.

123 [<61, 83]. Wszakże prawo ma też to upatrować, ponieważ jest miłosierdzie nad takowymi tak w prawie starego zakonu, jako i nowego, a zwłaszcza jeśli nie za jego przyczyną byłoby takie ukrzywdzenie z strony omieszkania zapłaty; a przeto prawo ma takowy areszt na takich dobrach dłużnikowych w mocy zachować do przejazdu onego dłużnika, a rzeczy i dobra, które pod aresztem będą, mają być zachowane pod mocą prawa i pod pieczęcią urzędową do czasu słusznego, jako prawo naznaczy, a to podług dowodu każdego, jako kto do czego ma jakie prawo.

от суда или от правления их превосходительств панов советников (когда согласно записи осуществляется ввязание или иная ступень), и находясь на той усадьбе, приказывает тому заемщику или тому, кто привел правление, взяться за замок двери того дома и говорит: "Я даю тебе ввязание и т. д. властью Бога, властью его величества короля, властью армянского суда на имущество твоего должника, на которое имеешь (или) судебный акт, (или) перевод права в обозначенной сумме, и отдаю тебе это имущество согласно закону во-первых, во-вторых, в-третьих и в четвертых. И спросит у пана старшего, который при нем будет, переднего, хорошо ли и по закону ли состоялось это ввязание, и так же и второго; а они ответят, что это ввязание состоялось хорошо и в соответствии с армянским законодательством.

120 [<57]. А если это голый участок без строений, тогда, вступив на такой участок, пан войт с панами старшими поступит так же, как описано; таков порядок действий в этих делах.

ХІ. Об аресте или шперунке

121 [<46]. Если бы кто из-за долгов потребовал от суда ареста или шперунка на чье-либо имущество, недвижимое или движимое, обязан уплатить суду 4 гроша и дать записать арест, дабы его дело было в силе; при этом такой арест он может получить от суда против того, кто вызывал бы подозрения или опасения. И такой истец должен закупит себе суд и так вести свое дело.

122 [<60]. Если случится, что кто-то не может уплатить своего долга в назначенное время, а заемщик добивался бы уплаты и узнал бы о каком-либо имуществе своего должника, как о деньгах, о товарах, так и о недвижимом имуществе, как среди купцов, так и среди других лиц, в каком бы месте что-либо из имущества должника ни было, и требовал бы от суда судебного ареста или шперунка, а такого должника не было бы дома, но уехал торговать в чужую страну, хоть по морю, хоть в чужих краях, хоть бы также где-то задержался, либо заболел, либо умер, а такой кредитор не получил бы со своего должника возмещения своего долга, тогда на имущество такого человека, своего должника, где бы он его ни обнаружил, может получить от суда арест или шперунк, и ему нельзя запретить это право получения в свою власть данное имущество.

123 [<61, 83]. При этом суд должен учитывать, что в законодательстве как Старого Закона, так и Нового Закона предписано проявлять милосердие к такому должнику, если нанесение ущерба ввиду задержки с уплатой долга окажется не по его причине; поэтому суд должен такой арест на такое имущество должника оставлять в силе до приезда этого должника, а вещи и имущество, состоящие под арестом, будут находиться под властью суда и под судебной печатью до надлежащего времени, как определит суд, согласно доводам каждого, кто на что имеет какое право.

124 [<62]. Przytrafia się też często, że za nieszczęściem w morzu utonie, albo od rozbójników szkodę podejmie, albo w ogniu zgorze, albo za jaką przyczyną w kupiectwie omieszkanie się stanie; tedy według przypadku ma prawo i czasy pomiarkować do przejazdu onego dłużnika.

125 [<63]. A gdyby potym wierzyciel dowiódł tego, że jego dłużnik z miasta zjechał od żony, dzieci etc. i od majątności odbiegł, i już do swego nie zwróci się, tedy prawo na to mając słuszny wzgląd, albo żeby zmarł, a wierzyciel rzuciłby się do onych dóbr arestowanych i chciałby z nich od prawa z długu swego zapłaty, tedy jeśliby potomkowie jego albo powinni chcieli one dobra dłużnika otrzymać, powinni kredytora z nich w dług jego odprawić.

126. A gdyby onych dóbr dobrowolnie odstąpili, tedy kredytore wedle szacunku urzędowego dobra one swego dłużnika na zapłatę długu swego brać winien; a jeśli co z dóbr pozostałych nad dług zapłacony będzie, to potomkom wrócić.

127 [<87]. A jeśli czego niedostanie z dóbr onych arestowanych, tak ruchomych, jako i stojących, do zapłaty onego długu, tedy kredytore szukać będzie ostatka swego, gdzie będzie rozumiał. A jeśliby potomkom dłużnika swego trudność o co chciał zadawać, tedy potomkowie, jeśli odstąpią spadku, po ojcu swym, i przysięgą, że nic nie brali, ani brać chcą po ojcu i po którym krewnym wedle przypadku i sprawy, tedy wolni będą od onego przenagabania wierzyciela onego.

128 [<64]. A gdyby kto arest taki położył na dobra czyje, a nie stanąłby do prawa wyłożonego pierwszego, tak też do drugiego i do trzeciego, tedy takowy arest nie jest ważny i już spełniony; i potrzeba, aby zasię znowu uczynił arest, i potym onego pierwsze, wtóre i trzecie ustanie na trojga sądów wyłożonych uczynić i potym dekret otrzymać przypozwania do czwartego sądu, o czym też wyżej jest oznaczono.

129 [<82]. A jeśliby też u którego prawa opuścił, żeby jedno za drugim prawem wyłożonym arestowi onego nie ustawał, a w tym by inszego arest zaszedł, tedy by już przodkowanie pierwszego arestowi spełzło i w niwecz by poszło, i jużby ważniejsze było pośledniego.

130. A do czwartego sądu, gdyby chciał kogo zbiegłego wedle arestowi pozywać, gdyby się dowiedział o swym dłużniku zbiegłym, gdzieby mieszkał, tedy tam może listowny pozew od prawa tutecznego posłać, pozywając onego do sądu wyłożonego na pewny czas, i gdy tego pozwu relacją urzędową mieć będzie na terminie onym, a on dłużnik się, ani przez przyjaciela albo mocowanego swego na termin do sądu onego nie stanie, ani jakiej słusznej wedle prawa pomocnej rzeczy, dla czego nie stanął, nie zanieśie, tedy aktor albo kredytore in contumaciam skargę wyda, i tak potym przewód prawa otrzyma i zatym dekret zapłaty, a w niedostatku zapłaty na czas, wedle dekretu, stopnie prawne w dobra jego prawo mu na jego nastawanie nakaże.

124 [<62]. Часто также случается, что кто-то по несчастью утонет в море, или пострадает от разбойников, или сгорит в огне, или по какой-либо причине задержится по купеческим делам; тогда с учетом случайностей имеет право и время подумать до приезда этого должника.

125 [<63]. А если бы затем кредитор доказал, что его должник уехал из города от жены, детей и т. д., и бросил свое имущество, и уже не вернется восвояси, то суд примет это во внимание, и если он умер и кредитор настойчиво требовал бы от суда уплаты своего долга из этого имущества, тогда, если наследники или близкие желали бы получить это имущество должника, они обязаны из этого имущества расплатиться с кредитором.

126. А если этого имущества они добровольно не уступят, тогда кредитор обязан взять это имущество своего должника в уплату долга согласно судебной оценке; и если после уплаты долга останется излишек, то оставшееся имущество вернуть наследникам.

127 [<87]. А если арестованного имущества окажется недостаточно, как движимого, так и недвижимого, для уплаты этого долга, тогда кредитор будет добиваться своего остатка где ему заблагорассудится. А если бы захочет что-то взыскать с наследников этого должника, тогда наследники, если они отказались от наследства своего отца и присягнули, что ничего не брали и брать не хотят из наследства своего отца или иного родственника частным образом или официально, освободятся от таких претензий этого кредитора.

128 [<64]. А если кто наложит такой арест на чье имущество, но не явится на первый выложенный суд, также на второй и третий, тогда такой арест недействителен и теряет силу; и необходимо, чтобы он снова совершил арест, а затем первое, второе и третье настояние ареста на трех выложенных судах и потом получил декрет вызова к четвертому суду, о чем написано выше.

129 [<82]. А если бы он пропустил какой-либо суд и не совершал настояния один за другим на каждом выложенном суде, а тем временем состоялся арест другого, тогда преимущество первого ареста теряется и сходит на нет и становится действительным арест последнего.

130. А до четвертого суда, если потребует вызвать кого-нибудь беглого в суд согласно аресту, узнав как-либо о своем беглом должнике, где он живет, тогда может послать туда от местного суда письменный вызов, вызывая его в выложенный суд на определенное время, и когда в тот срок получит официальный отчет о вызове должника, а тот ни сам, ни через своего товарища или уполномоченного на этот суд не явится и не внесет никаких веских оправданий, почему не явился, тогда истец или кредитор подаст обвинение в неподчинении суду и после этого получит перевод права и потом декрет об уплате, а при недостаточной уплате в назначенное время, согласно декрету, суд по его настоянию даст приказ о судебных ступенях введения в собственность на имущество должника.

131 [<58]. Gdy się trafi, aby kto na czyje dobra aresztu albo szperunku chciał, tak na ruchome, jako i na stojące dobra, a on by dłużnik doma był i nie chroniłby się prawa, ani by się krył, ale by wolno chodził wszędzie, tedy na takiego dobra aresztu albo szperunku prawo nie ma pozwalać, ale wprzód samego iśca dłużnika ma pozwać do prawa, i jeśli się winnym być jakiego długu pokaże, powinien będzie cierpieć od prawa za dług swój, co Pan Bóg i prawo wynajdzie.

132. *Ostatek w inszych postępках i przypadkach spraw jakichkolwiek z ustawicznej praktyki u prawa, z postępków i dekretów Króla Jegomości snadno przyczynić, i tak się zachować może. A tego, co się krótko na ten czas spisać mogło, przestrzegać się godzi, i prawo tak uczy i każe.

131 [<58]. Если случится, что кто-то потребует ареста или шперунка на имущество своего должника, как на движимое, так и недвижимое, а этот должник находился бы дома, и не скрывался бы от суда, но свободно везде ходил, тогда суд не должен позволять арест или шперунк на имущество такого должника, но прежде кредитор обязан вызвать в суд самого должника-ответчика, и если окажется, что он что-то должен, то будет обязан отвечать по суду за свой долг, как Господь Бог и суд определяют.

*132. В остальном, по другим процессам и окказиональностям каких-либо дел, лучше исходить из узаконенной практики и права, из действий и декретов его величества короля, и по возможности так поступать. А этого, что сейчас удалось вкратце описать, следует строго придерживаться – так учит и велит закон.